

М. РЗАГУЛУЗАДА

Дикатин

Чичәкләри

УШАГ

84(5/12e)

p.59

С(Азәрб.)2
p.52

Микајыл Вагулузадә

ӨЛКӘМИН ЧИЧӘКЛӘРИ

М. Горки адына
~~КІТАБХАНА~~
№
Азәрб. шө'бәси

6357
4509

бу
МӘСБҮРІ НҮСХӘ
ЙОХАНДЫ

Битов 102

Азәрбајҗан Ушаг җә Көнҗләр
Әдәбијјаты Нәшријјаты
БАКЫ - 1962

Ф. Көчәрли adına
Respublika Uşaq
KİTABXANASI
INV. № 9504

Азәрбајҗан Дәвләт Республікасы
УШАГ КИТАБХАНАСЫ
ИНВ. № 9504

Микајыл Рзагулузадә Азәрбајчанын көркәмли ушаг жазычыларындандыр. Бу вахта гәдәр онун «Гарангуш јувасы», «Ағ дана», «Истәк», «Сирли саз», «Ел күчү», «Дан сөкүләндә», «Гу көлү» вә башга китаблары чап едилмишдир. Жазычы «Өлкәмин чичәкләри» адлы китаб-часына сон илләрдә жаздығы ше'рләрини, һәмчинин охучулар тәрәфиндән марагла гаршыланан «Овчу Елишлә гочаг Ајтәкин нағыллары», «Гарангуш јувасы» вә с. поемаларыны дахил етмишдир.

Китабдакы әсәрләрдә сүлһ вә азадлыг, зәһмәт вә табиәтә рәғбәт вә мәнәббәт тәрәннүм едилир.

МИКАЈЫЛ РЗАГУЛУЗАДӘ

Дејирләр ки, ушаглар үчүн јазан жазычы башгаларындан фәргли олараг даһа чох сәбирли вә тәмкинли олмалыдыр. Бу сөзләрдә шүб-һәсиз ки, һәгигәт вардыр. Мән Микајылын ахыр илләрдә ушаглар үчүн жаздығы ше'р вә һекајәләрини охудугда, буна бир даһа инандым. Кичик бәр мисал дејим. «Саат» ше'риндә бу сөзләри охујуруг:

Саат ишләјир,
Елә бил дејир:
— Гијмәтини бил
Һәр дәгигәнин,
Кетмәсин һәдәр
Һеч вахтын сәнин.

Башгалары бу фикри даһа гол-будаглы мисраларла да верә биләрләр. Лакин мүәллиф јайынмамышдыр. О, өз фикрини бөјүк бир тәмкинлә мәнз белә јығчам шәкилдә охучусуна чатдырмышдыр. Јахуд «Ән дадлы мејвә» ше'рини көтүрәк.

Ән дадлы мејвә нәдир?
— Ән дадлы мејвә
анчаг,
Сәнин өз зәһмәтинлә
Јетирдијин мејвәдир.

Ушаглар үчүн јазылан әсәрләрин бәдиилији дә елә бурасында-дыр. Микајыл бәдиилији сөзләрин көзәллијиндә дејил, онларын лаконик руһунда ахтарыр. Сөзләри зәркәр көзү илә өлчүр.

Микајыл өз әсәрләриндә ушаглара көзәлликлән данышыр. Баша салыр ки, көзәллик һәр шејдә вардыр: ојунчаглардан башлаја-раг, та китабларадәк. Лакин һәјәтда бу көзәллији дујмаг вә севмәк лазымдыр, һәр бир ушаг кичик јашларындан она чан атмалыдыр. Микајылын бир шаир олараг вәзифәси бунунла битмир. Ону башга бир чәһәт дә нараһат едир: ушаг көзәллијин һарадан башлајыб һарада битдијини дә билмәлидир.

Микајылын әсәрләриндә көзәллик һеч вахт әмәкдән ајры верилмир. Шаирин фикринчә көзәллик јалныз әмәклә бағлы верилдији заман ушаг ону тез баша дүшүр. Әсил көзәллик әмәк көзәллијидир.

Эмәк вә көзәллик јазычынын әсәрләриндә әкиз гардаш кими һәмишә бирликдә верилир. Овдан јаздыгы һекајә вә нағылларында да, мәктәб һәјатындан алынмыш ше'рләриндә дә, аллегорик әсәрләриндә дә, поемаларында да бу вардыр.

Микајылын әсәрләриндә мүасир һәјат һисси дә чох гүввәтлидир. О, нәдән вә нә вахт јазмаг зәрурәтини вахтында дујур. Ушаг мүһитини һәссаслыгла мүшаһидә едир. Мәһз буна көрәдир ки, онун китаблары ушаглар тәрәфиндән мараг вә һәвәслә охунур.

Микајыл мүасир ушаг әдәбијјатымызда нағыл формасында јазмаға даһа чох тәшәббүс едән јазычыларымыздандыр. Бу нағыллар бу күнкү ушагларын һәјатындан алынмышдыр. «Овчу Елишлә гочаг Ајтәкин нағыллары» јалныз һәјатдан кәлән әсил һәјат нағылларыдыр.

Микајыл јени фикир үчүн һәмишә јени вә орижинал форма ахтаран јазычыдыр. Јени һәјатын тәсвири вә јени фикирләр үчүн јени форма, јени васитәләр лазымдыр. Бу мүасир совет әдәбијјатынын тәләбидир.

Микајыл мәһсулдар јазычыдыр. Дејә биләрәм ки, сон илләрдә ушаглар үчүн ән чох јазан јазычылардан бири, бәлкә дә биринчиси Микајылдыр. О, бу саһәјә кәнчликдән кәлмишдир. Инди исә чал сачлы гочаман бир јазычыдыр. Јашына көрә чох енеркијасы вар. Бу тәсадүфи дејилдир. Чүнки онун илһам мәнбәји түкәнмәздир. Кичик нәслин бөјүк ишләри, гајнар һәјаты она һәр дәфә јени илһам, јени гүввәт вә јени һәвәс верир.

Гылман Мусајев.

ӨЛКӘМИН ЧИЧӘКЛӘРИ

Өлкәмин чичәкләри —
Еј гызлар, еј оғулар!
Бу әзиз ана Вәтән,
Бу гәлби одлу дијар
Мәрд-икид бабалардан
Галыб сизә јадикар.

Сизиндир шиш учлары
Көјдәлән гарлы дағлар.
Сизиндир шырыл-шырыл
Ахан бүллур булаглар.

Гара гызыл, ағ гызыл
Верән торпаг сизиндир!
Үстү ораг-чәкичли
Гызыл бајраг сизиндир!

Фүзулинин, Сабирин,
Вурғунун ширин дили
Сизинкидир, балалар,
Севин бу азад ели!..

Сизиндир, бу вәтәнин
Һәр нәји вар, сизиндир!
Бүтүн шәргә нур сачан
Одлу дијар сизиндир!

Сизиндир...
Анчаг сизә
Бу вәтән јадикардыр!

Дүнәнин бу күнү вар,
Бу күнүн дә, балалар,
Әлбәт, сабаһы вардыр!..

Сиз дә бу јадикары
Өз алын тәринизлә,
Бу күн гәләм вә чәкич
Тутан әлләринизлә
Даһа көзәлләшдирин,
Даһа да абад един.
Сизә үмид бәсләјән
Бу елләри шад един!..

Өлкәмин чичәкләри —
Еј гызлар, еј оғулар!
Бу әзиз ана Вәтән,
Бу гәлби одлу дијар
Сиздән дә кәләчәјә
Галачагдыр јадикар!

1951

Сулһ вә Тазадлыг

ОКТЈАБР КҮНӘШИ

Пајыздыр...
Бағлар солуб...
Чән... Думан... Јағыш... Күләк...
Анчаг бизим бағчада
ачыб әлван күл-чичәк.
Ахшам гаранлыг олур,
сојуг олур пајызда;
Анчаг күнәш парлајыр
бизим шән бағчамызда.
Тәк бизим бағчада јох,
бүтүн азад елләрдә, —
Пекиндән Берлинәдәк, —
баһар күлүр һәр јердә,

Гышы јаза дөндәрди
октјабр күнәши!
Елләрә хош күн верди
октјабр күнәши!

Анчаг һәлә дүнјада
гаранлыг јерләр дә вар;
Күнәшин ишығыны
көзләјән елләр дә вар...

Орда неч ачылмамыш
солур күлләр-чичәкләр,
Орда үрәкдә галыр
хош арзулар, диләкләр.
Орда көрпә ушаглар
базарларда сатылыр;
Иш, чөрәк истәјәнләр
зинданлара атылыр...
«Азадлыг!» дејәнләрин
күллә јағыр башына;
Ган чиләнир өлкәнин
торпагына-дашына...

Бу әзиз бајрам күнү
бизим арзумуз будур, —
Бу арзу хош арзудур:
Һамы азад јашасын
бу ишыглы дүнјада,
Олмасын јер үзүндә
нә дава, нә ган-гада,
Нә топ-түфәнк, нә бомба,
нә гала, нә дә зиндан.
Елләр сәс-сәсә вериб
охусун бир ағыздан!

Дүнјаја ишыг сачды
октјабр күнәши!
Азадлыға јол ачды
октјабр күнәши!

Октјабр, 1961

АҒ КӨЈӘРЧИН

Бизим гәшәнк, ишыглы,
Бәзәкли, јарашыглы
Бир тәзә бағчамыз вар,
Ады да «Көзәл баһар».
Бурда биз ахшамадәк
Ојнајыб-әјләнирик:
Ев тикмәк, шәкил чәкмәк,
Чох-чох шеј өјрәнирик...

Мај бајрамы кәләндә,
Биз дә киришдик ишә.
Ахы бајрамгабағы
Иш чох олар һәмишә!..

Рәнкли шарлар, шүарлар,
Бајраглар һазырладыг.
Һамысынын үстүндә:
Сүлһ,
Сәадәт,
Азадлыг...

Бир јекә ағ көјәрчин
Дүзәлтдик ағ памбыгдан:
Башында көзәл кәкил,
Көзләри дә мунчугдан.
Ганадларына дүздүк
Чохлуча рәнкбәрәнк шар;
Һәр бир шарын үстүндә
Күллү-нахышлы шүар:
Сүлһ,
Азадлыг,
Сәадәт,

Достлуг,
Севки,
Динч зәһмәт,

Бураханда, көжәрчин
Галхырды көј үзүнә.
Биз чәкәндә ипини,
Јерә енирди јенә...

Бајрам күнү биз миндик
Бәзәкли бир машына,
Гојдуг көжәрчини дә
Машынын лап башына.
Күчәләрдән кечәндә,
Намы бизә әл чалды.
Биз дә «Урра!» чығырдыг,
Сәс көјләрә учалды.

Чатдыг мејдана, көрдүк.
Чалыр-охујур намы.
Доғрудан да көзәлдир
Бизим бу Мај бајрамы!

Пионерләр кечәндә
Маһнылар дејә-дејә,
Бир дәстә ағ көжәрчин
Бурахды онлар көјә.
Гушлар галхыб һавада
Нечә дөврә вурдулар,
Башымызын үстүндә
Ојнашыр, учурдулар...

Бирдән бир гара гузғун
Ганадларыны јумду,
Көјдә учуб ојнашан
Көжәрчинләрә чумду.
Буну көрәндә, намы
Чығырды бир ағыздан:
— Аман, көжәрчинләри
Гузғун вурур, ај аман!..
Онда биз дә о јекә
Көжәрчини бурахдыг.

О дик учалды көјә,
Биз дә ардынча бахдыг.

Гузғун ону көрәндә,
О саат горхду, гачды.
Бизим ағ көжәрчин дә
Учдугча узаглашды.
Шән нәғмәләр охујуб,
Салдыг о гүшү іола:

«Уч кет, еј сүлһ елчиси,
Уч кет, уғурлар ола!
Еј хәзәр, де, гојнундан
Әсән сәрин јелләрә,
Апарсын елчимизи
Өлкәләрә-елләрә.
Гој бүтүн үрәкләрдә
Олсун бөјүк бир шүар
Онун ганадларында
Апардыгы арзулар:
Сүлһ,

Азадлыг,
Сәадәт,

Достлуг,
Севки,
Динч зәһмәт.

ДӨЈҮШӘН СӘРЧӘЛӘР ✓

Һава сојугду, ғышды.
Кечә сәһәрә гәдәр
Гушбашы гар јағмышды...

Балача ғыз Көјәрчин
Мышыл-мышыл јатырды,
Өз исти отағында,
Јумшагча јатағында.

Јухуда көрүрдү ки,
Јајдыр, о, јајлагдадыр,
Јамјашыл бир бағдадыр.
Чәһ-чәһ илә өтүшүр
Будагларда бүлбүлләр.
Әтир сачыр бағчада
Рејһанлар, ғызылкүлләр...

Бәрк күләк гопду бирдән,
Көјү булудлар алды,
Һава јаман гаралды...
Бирдән гара гузғунлар
Шығыдылар һәр јандан.
Бүлбүлләр, көјәрчинләр
Чығырышды:

— Ај аман!..

Гузғунларын гапгара
Ити чајнагларында
Бүлбүлләр, көјәрчинләр
Ал ганлара бојанды...
Онларын:

— Ај дад! Аман!..

Чығыран сәсләринә
Балача ғыз Көјәрчин
Јухусундан ојанды.

Көрдү кәлир бајырдан
— Ај аман! Ај дад! — сәси;
Дөјүшән сәрчәләрин
Дад сәси, фәрјад сәси...

Көјәрчин пәнчәрәдән
Көрдү јаман јағыб гар.
Ејванда, гарын үстә
Бир әл бојда чөрәк вар.
Бу бир парча чөрәкчин
Бәрк дава-далаш кедир;
Сәрчәләр бир-бирини
Дөјүр, түкүнү дидир.
Чығырырлар:

— Чик-чирик,

— Мәнимкидир бу чөрәк!

— Јох, әл чәк!

— Чәкил көрәк!

— Әввәл мән јејәм көрәк!..

Сәрчәләр дөјүшүрдү.
Анчаг бирчә ғырыг да
Јејә билмир һеч бири;
Чөрәксә, бир тәрәфдә
Галмышды орталыгда...

Көјәрчин буну көрчәк,
Исти, ағ хәләтини
Тез салды өз чијнинә,
Дөндү ағ көјәрчинә;
Чыхды ејвана...

Јердән
Көтүрдү о чөрәји,
Овхалады әлиндә,
Ејвана сәпәләди.
Дөјүшән сәрчәләрә
Белә деди:

— Ај дәчәл,

Ај далашган сэрчэлэр!
Ај савашган сэрчэлэр!
Дава-далаш салмајыб,
Раһат јесэниз экэр,
Чөрэк һамыја чатар!...
Бунун бирчэ шэрти вар
Анчаг,
— О да барышмаг!..

Көјэрчини динләјиб,
Сэрчэлэр барышдылар.
Һамы дојунча једи,
Көјэрчинэ үрэкдэн
Һамы:
— Чох сағ ол! — деди.

25 декабр, 1957

ИКИ ГУШ

Апрел ајы кэлмишди,
Күлдү-чичэкди һәр јан.
Көјэрчин дә бағчада
Күл экмишди ал-элван.

Бирдән тутулду һава,
Одлу шимшәкләр чахды.
Ахшамдан сәһәрэдәк,
Шырһашыр јағыш јағды.

Сәһәр тездән Көјэрчин
Јүјүрдү бағчабаға,
Күлләри-чичәкләри
Башлады јохламаға.

Бирдән колун дибиндә
Көрдү бир боз торағај.
Бүзүшүб галыб јазыг...
Көјэрчин деди:
— Вај-вај!..

Сән бурда галсан экэр,
Ја сәнә сојуг дәјәр,
Ја да, ај торағајчан,
Сәни ит-пишик јејәр!.. —

Белә дејиб Көјэрчин
Гушу овчуна алды,
Апарыб евләриндә
Ону гәфәсә салды.

Боз торағај гәфәсдә
Башлады чырпынмаға:

17

2 М. Раагулузаде
Азербайжан Довлет Республикасы
УШАГ КИТАБХАНАСИ
ИНВ. № 9504

F. Köçerli adına
Respublika Uşaq
KITABXANASI
INV. № 9504

М. Гөрки адына
КИТАБХАНА
№
Азәрб. шәбәси

Вурду өзүнү сола,
Вурду өзүнү сага...

Гәфәсдә Көжәрчинин
Бир бүлбүлү дә варды.
Кечә-күндүз, һәмишә
Чәһ-чәһлә охујарды.
О, сарыча, јумруча,
Јумаг кими бир гушду.
Көрмәмишди чөл-чәмән,
Гәфәсдә бөјүмүшдү.
Торағајы көрәндә,
Учалтды шән сәсини,
Башлады охумаға
Севдији нәғмәсини:

«Көр нә хошбәхт гушам мән!
Бол-болдур сујум-дәним...
Бәзәкли зәр гәфәсдир
Бағым-бағчам, чәмәним!..

Гәфәс горујур мәни
Бәрк күләкдән-јағышдан.
Гәфәс горујур мәни
Гарлы-боранлы гышдан...

Кәл, сән дә, ај торағај,
Тәрс олма, сөз дүш баша:
Кәл сән дә мәним кими
Гәфәсдә раһат јаша!»

Торағај бу сөзләри
Ешидиб ачыгланды.
Һәм дә јазыг бүлбүлә
Бахды, үрәји јанды.
Деди:

— Ај јазыг, гәфәс
Чәмән дејил, зиндандыр!
Дар гәфәсдә јашамаг
Өлүмдән дә јамандыр!..
Јох, мән азад бир гушам.
Галхыб уча көјләрә

Тәзә маһны гошмушам
Ачылан һәр сәһәрә...
Јох, ач галыб өлсәм дә
Чөлләрдә сусуз-дәнсиз,
Бирчә күн дә галмарам
Бағсыз, күлсүз, күлшәнсиз!

Көжәрчин бу сөзләри
Ешидиб фикрә кетди.
Дуруб ачды гәфәси,
Гушлары азад етди.
Бүлбүл дә торағајын
Ардынча ганад чалды.
Гушлар чәһ-чәһлә учуб
Көј үзүнә учалды...

12 феврал, 1958

ЈУВА ДАВАСЫ

Бир чүт көзөл гарангуш.
Јува тикди ејванда,
Зәһмәтлә-әзијјәтлә
Јува тамам оланды,
Сәрчә көрүб бәјәнди,
Јуваја јејәләнди...

Гарангушлар гајыдыб
Кәләндә ахшамчағы,
Көрдүләр бу јувада
Чағырылмамыш гонағы.
Дедиләр:

— Бу нә ишдир?

Деди:

— Хошума кәлди,
Ахар-бахары јахшы,
Өзү дә чох көзәлдир!..
Нә јахшы ки, вахтында
Тутдум бу јуваны мән,
Јохса гырғылар чохдан
Алмышды әлиниздән!..

Гарангушлар дедиләр:
— Зәһмәт чәкибсән наһаг!
Бура гырғы-зад кәлмәз,
Чых кет јувадан, гочаг!

Сәрчә деди:

— Јорғунам,
Гојун бир аз динчәлим.

Чох говмушам гырғыны,
Бир аз өзүмә кәлим...

Гарангушлар дүшүндү:
«Бу ахшам вахты ону
Јувадан говсаг әкәр,
Јазығы күнч-бучагда
Ит-пишик тутуб јејәр.»

Јуванын гырағында
Гарангушлар бир тәһәр
Јатдылар бу сајагла
Кечә сәһәрә гәдәр.
Сәһәр учуб сәрчәјә
Онлар јем кәтирдиләр.
— Гој разы кетсин! — дејә,
Дән дә, су да вердиләр...
Гарангушлар вердикчә,
Сәрчә һеј алды-једи.
Нә разылыг еләди,
Нә дә бир «сағ ол» деди..

Гарангушлар дедиләр:
— Ај сәрчә бәј, бура бах,
Једин-ичдин, динчәлдин,
Ди бәсдир, чых кет, гочаг!

Сәрчә деди:

— Һәлә мән
Ганичән гырғылардан
Сизи горујам кәрәк!

Гарангушлар дедиләр:
— Истәмирик биз, әл чәк!..

Сәрчә фикир вермәди
Гарангушлар дејәнә.
Јерини раһатлајыб,
Јувада галды јенә.

Гарангушлар учдулар,
Сонра бир јекә дәстә

Гарангушла кэлдилэр
Наман јуванын үстә.

Димдикләриндә палчыг,
Бол чөр-чөп кәтирдиләр,
О јуванын ағзыны
Мөһкәм-мөһкәм һөрдүләр...

Көрмәсәјди бунлары
Балача гыз Көјәрчин,
Сәрчә галыб јувада
Боғулачагды јәгин...

Гарангушлар кедәндә,
Гыз о јуваны ачды, —
Јува ачылан кими,
Сәрчә о гачан гачды...

Гарангушлар јуваја
Гајытдылар јенидән.
Балалајыб-чохалыб
Јашадылар орда шән..

Ијул, 1958

Зәкмәт вә тәбиәт

ӘН ДАДЛЫ МЕЈВӘ

Бир күн бир гоча бағбан
Сорушду ушаглардан:
— Ән дадлы мејвә нәдир?
Дејин, һансы мејвәдир?
Јәгин ки, һамынызын
Севдији бир мејвә вар...

Онун бу суалына
Чаваб верди ушаглар.
Ајтәк деди:
— Чијәләк!
Елиш деди:
— Көј жемиш!
Алмаз деди:
— Ағ килас!
Күлнар деди:
— Киләнар!
Марал деди:
— Портахал!
Алы деди:
— Шафталы!
Гулу деди:
— Јох, һулу!
Нәрмин деди:
— Мандарин!

Назназ деди:

— Ананас...

Һәрә бир мејвә деди,
Һәрә өз бәјәндији
Мејвәни тә'рифләди...

Бағбан деди — Ушаглар,
Дүздүр, бу мејвәләрин
Һәр биринин јахшыча
Дады вар, ләззәти вар.
Анчаг бунлар һеч бири
Ән дадлы мејвә дејил!

Ајтәк деди: — Әмичан,
Сиз сөјләјин, бәс нәдир?
Бәс о, һансы мејвәдир?

Бағбан деди: — Бир дајан,
Бу саат сөјләјим бил:
Мән сиз јашда оlanda,
Үч јолдашымла биркә
Бир балача бостанда
Бир нечә тохум әкдик.
Чәпәрләдик, сувардыг,
Бир хејли зәһмәт чәкдик.
Күн өтдү, ај доланды,
Арадан хејли кечди.
О балача бостанда
Әкдијимиз јетишди.
Бир күн ордан бир кәлик
Дәриб бөлдүк дөрд јерә.
Бирчә хырдача дилим
Једик кәликдән һәрә.
О кәлик балдан ширин,
Јаман дадлы нубарды.
Чүнки о мејвәчикдә
Бизим зәһмәтимизин
Ләззәти-дады варды.

Инди, әзиз ушаглар,
Јәгин сиз дә билдиниз
Ән дадлы мејвә нәдир?
Ән дадлы мејвә

анчаг

Сәнин өз зәһмәтинлә
Јетирдијин мејвәдир.

✓ МЭНИМ ПЛАНЫМ

Нефтчидир мэним атам.
Ишдэн кэлир һәр ахшам,
Кефи көк, дамағы чағ,
Дејир ки:

— Једдииллик
План чатанда баша,
Бизим мәдәнимиздә
Нефтимиз индикиндән
Ики гат чох олачаг!..

Анам да мүәллимдир.
О да фәрәһлә дејир:
— Једдииллик планы

Биз чатдыранда баша,
Тикиләчәк рајонда
Бир јени мәктәбимиз:
Индикиндән ики гат
Бөјүк, ишыглы, уча.
Онда шакирдимиз дә
Ики гат чох олачаг!..

Аграномдур гардашым.
О, колхозда ишләјир.
Бунлары динләјәндә,
О да севинчлә дејир:
— Биз баша чатдыранда
Једдииллик планы,
Танымаг олмајачаг
Бизим кәнди-обаны.

Гапымызда дурачаг
Електрик гатары.
Ашыб-дашачаг бизим
Елин дөвләти-вары.
Гышда күнәш истәсәк,
Тарлада күн доғачаг.
Јајда:

— Јағыш јағ! — десәк,
Бол-бол јағыш јағачаг.
Онда бизим колхозун
Планы һәр күн, һәр ај
Артыг-артыг долачаг.
Памбыг, мејвә, тәрәвәз
Ики гат чох олачаг!..

Һәрәнин өз иши вар,
Һәрәнин өз планы.
Бәс мән нәдән данышым?
Мәним планым һаны?
Аһа, јадыма дүшдү!
Мәним дә планым вар:
Једдииллик планы
Һамы вуранда баша,
Мән дә һамыдан артыг
Чатарам боја-баша.
Атам, анам, гардашым
Һәрәси једдичә јаш
Бөјүјәчәкдир анчаг...
О заман мәним јашым
Ики гат чох олачаг!
Әглим дә, билијим дә
Ики гат чохалачаг!

Апрел, 1959

ДУҖМӘ

Гачараг кәлди Елман,
Бир әлиндә пәнчәји,
Чығырды лап учадан:
— Дүҗмәм гопубдур јенә!
Тәләсирәм, аначан,
Тез буну тик, вер мәнә!..

Ана деди:
— Көрүрсән,
Ишим чохдур, ај оғул.
Даһа једди јашын вар,
Бир аз ишли-күчлү ол,
Ал, өзүн тик, нә олар!..

Елман јаман оғланды,
Бу сөздән лап одланды.
— Нечә, мән гызам мәкәр?
Дүҗмәни гызлар тикәр!.. —
Дејиб чәкди сәсини,
Тикмәди дүҗмәсини...

Бајырда күләк әсир,
Сојуг гылынчтәк кәсир...
Бир әли јахасында,
Бир әли кепкасында,
«Гапыда» дуруб Елман...
Онлар ојнајыр футбол:
— Бир гол!

— Ики гол!
— Үч гол!..

Јазыг Елман нејләсин,
Дәрдини кимә десин?..

Пәнчәјинин јахасы,
Долашыр әл-голуна.
Рәгибләр дә далбадал
Вурурлар голу она...

Елманын јолдашлары
Лап од тутуб јандылар,
Она ачыгландылар:
— Бу нечә ојнамагдыр!..
Ја тез ол, тик дүҗмәни,
Ја да ки, ојнамаға
Гојмуруг даһа сәни!..

Јазыг Елман нејләсин.
Дәрдини кимә десин!..

Дүҗмәсини мәфтиллә
Бәнд етди, «иш дүзәлди».
Тез ојнамаға кәлди...

Елман кетди мәктәбә
Ертәси күнү сәһәр.
Јолдашлары дүҗмәни
Көрәндә, сөјләдиләр:
— Ајыб дејилми, Елман,
Бир бахсана дүҗмәнә!
Мәфтил нәдир, дүҗмә нә?!
Тикмәсән сәлигәјлә
Бу дүҗмәни әкәр сән,
Бил ки, бизим мәктәбин
«Кирпи»синә дүшәрсән!..

Јазыг Елман нејләсин,
Дәрдини кимә десин!..

Елман гајытды евә,
Чыхармады сәсини.
Тез-тәләсик, бир тәһәр
Тикди өз дүҗмәсини.

Анасы кәлди ишдән
Бахды, бахды дүмәжә,
Күлә-күлә деди ки,
— Оғлум, ағ сапла нијә?

Гара сап верди она;
Сәлигәјлә тикмәји
Өјрәтди өз оғлуна.

Елман үчүнчү дәфә
Тикди бирчә дүмәни.
Дүздүр, бир-ики дәфә
Ијнә әлинә батды.
Дүздүр, бир-ики дәфә
Бармағыны ганатды, —
Анчаг өјрәнди-билди,
Билди ки, дүмә тикмәк
Оғлан үчүн нә ајыб,
Нә дә чәтин дејилдир!..

Апрел, 1953

V АҒ ДАНА

Севинч зирәк бир гызды,
Көзәл-көјчәк бир гызды,
Атасы алды она
Бир балача ағ дана.
Јаз күнләри һәр сәһәр
Ачыланда чичәкләр,
Севинч илә ағ дана
Кедәрдиләр бостана.
Гыз ојнарды севинчәк,
Дәрәрди чох-чох чичәк.
Оглајарды ағ дана,
— Сағ ол, — дејәрди она...

Јаз гуртарды, гыш кәлди,
Гар кәлди, јағыш кәлди,
Сәһәр јенә ағ дана
Гачды кетди бостана.

Севинч дуруб бахырды;
Ону белә чағырды:

«Ај ағ дана, ағ дана!
Гачма, кетмә бостана!..
Бостана гар јағыбдыр;
Һәр јана гар јағыбдыр;
Бәс нә јејәр ағ дана?
Кәпәк јејәр ағ дана;
Ирмәк јејәр ағ дана!..»

Дана буну ешитди;
Гызын јанына кетди.

Гыз она кәпәк верди;
Гыз она ирмәк верди...
Једи көкәлди дана;
Једи јекәлди дана.
Һәр күн дојунча једи;
Севинчә: — Сағ ол! — деди.

1942

✓ ГАР ЈАҒЫР

Ағыр-ағыр

јағыр

гар...

Севинирләр ушаглар:

Ај чан-ај чан, кәлди гыш!..

Гар јағыбдыр үч гарыш!..

Бир көрүн, сәһәр-сәһәр

Нечә гәшәнкдир шәһәр:

Санки памбыг дөшәниб,

Ағаппагдыр күчәләр...

Ағыр-ағыр

јағыр

гар...

Тез кәлин, ај ушаглар,

Һәјәтә, бағчабаға,

Гар үстә ојнамаға...

Гардан бир сарај тикәк,

Пионер сарајы тәк:

Нахыш-нахыш дивары,

Ағаппаг сүтунлары,

Дамында да учалсын

Ал шәфәгләр сачараг,

Ораг-чәкичли бајраг...

Ағыр-ағыр

јағыр

гар...

Ојнајырлар ушаглар:

Бири јығыб гутуја

Гардан көрпич гајырыр;

Бири бу кәрпичләри
Сајыр, беш-беш ајыры;
Бири јүкгалдыранла
Галдырыр дик јухары;
Бири сүтун дүзэлдир,
Намарча јонур гары...
Ишләдикчә даһа да
Чохалыр һәвәсләри,
Бүрүјүр бағчабағы
Ушагларын сәсләри.
Ишләдикчә учалыр
Бағчада шән һај-һарај,
Ишләдикчә учалыр
Бағчада гардан сарај...

Гар јағыр јејин-јејин...
Ушаглар, чәлд ишләјин...
Олмасын далда галан,
Чатсын јолдаш-јолдаша!

Јејин-јејин јағыр гар...
Чәлд ишләјир ушаглар:
Одур һа, гардан сарај
Тикилиб чатды баша...
Бахыб дејир һәр көрән:
Тамашадыр, тамаша!..
Гочаглар, вар олун сиз!
О күн олсун мәрмәрдән
Сарајлар тикәсиниз!..

18 декабр 1961

✓ ЕВИМИЗДӘ МАШЫНЛАР

Демә ки, машин анчаг
Фабрик-заводда олар.
Евинизә јахшы бах,
Көр нә гәдәр машин вар:
Саат, тикиш машины,
Сојудучу, телефон,
Тозсоран, палтарјујан,
Вентилјатор, патефон...
Намысыны, әлбәттә,
Сајыб гуртармаг олмаз.
Әкәр өзүн диггәтлә
Бахыб дүшүнсән бир аз,
Көрәрсән, бу машинлар
Һәр күн ишдә-әмәкдә,
Аз вахта чох иш көрүб,
Јахшыча динчәлмәкдә
Едир бизә чох көмәк.
Кәлин, биз дә бунлары
Гуруб јараданлара,
Зәһмәткеш инсанлара
Үрәкдән

«Сағ ол!»

дејәк.

Биләк бу машинларын
Ишини-хидмәтини.
Јахшы сахлајаг, биләк
Гәдрини-гијмәтини!

Апрел, 1959

СААТ

Тиг-таг,
тиг-таг,
тиг-таг...

Бир дивара бах:
Саат ишләјир,
Елә бил дејир:
— Гијмәтини бил
Һәр дәгигәнин.
Кетмәсин һәдәр
Һеч вахтын сәнин!
Вахтында ишлә,
Вахтында динчәл!
Әмәклә-ишлә
Јаша, арт, јүксәл!..

Дурмаг истәсән
Әкәр лап еркән,
Зәнкли сааты
Әввәлчәдән гур.
Вахты кәләндә,
О, зәнк чалачаг,
Бүтүн отаға
Һарај салачаг:
— Вахтдыр-р-р!
дур-р-р!
дур-р-р-!..

Һәр саат сәнә
Дејир учадан:

— Дан,
дан,
дан!..

Бах, бир саат да
Кечди һәјатдан!..

Бу бир саатда
Мин тонларла нефт
Верди өлкәјә
Нефтчи јолдашлар

Бу бир саатда
Минләрчә һектар
Хам торпаглары
Сүрдү трактор.

Бу бир саатда
Мин тонларла јүк,
Минләрчә миник
Апарыб кетди
Јүзләрлә гатар.

Бу бир саатда
Минләрчә китаб,
Дәфтәр чап етди
Нәшријјатчылар.

Бу бир саатда
Мин-мин мүнәндис,
Минләрчә доктор,
Алим, сәнәткар
Иш башындадыр.
Һамы сәнинчүн
Гурур, јарадыр!..

Һәр саат сәнә
Дејир учадан:
— Дан,
дан,

дан!..
Бах, бир саат да
Кечди һәјатдан...

Еј кәнч вэтэндаш,
Сән, еј мэктэбли,
Пионер јолдаш!
Бу бир саатда
Сән нә едибсэн?!

Саата бир бах:
— Тиг-таг,
 тиг-таг,
 тиг-таг..

Дан,
 дан,
 дан!..

Саат ишләјир,
О сәнә дејир:
— Гижмәтини бил
Һәр дәгигәнин!
Кетмәсин һәдәр
Һеч вахтын сәнин!
Вахтында ишлә,
Вахтында динчәл!
Әмәклә-ишлә
Јаша,
арт,
 јуксәл!..

Апрел, 1959

МУБАҢИСӘ

Бир күн бизим патефон,
Радиогәбуледән,
Бир дә ки, телевизор
Мубаһисә етдиләр.
Һәрә деди өзүндән...

Патефон деди ки: — Мән
Һамыныздан јашлыјам,
Һамыныздан јахшыјам!
Чаларам нә десәләр,
Нә һава истәсәләр.
Бундан лап јүз ил әввәл,
Чалынмыш һавалары,
Бундан лап јүз ил әввәл
Јашамыш бабалары
Дирилдәрәм јенидән;
Онлары өз сәсилә
Диндирәрәм јенә мән!..
Анчаг билмирәм нијә
Сиз бу евә кәләли,
Мән атылыб галмышам.
Нә мәни бир чалан вар,
Нә кефими-һалымы
Мәним хәбәр алан вар...

Радиогәбуледән
Дилләнди о тәрәфдән:
— Ај патефон, сөзүм јох,
Сән биздән чох јашлысан.

Амма ону демә ки,
Намымыздан јахшысан.
Сән чалынмыш шејләри
Тәкрар едирсән анчаг.
Көз-гулағыны бир сил,
Мәни динлә, мәнә бах!
Мән бирчә ан ичиндә
Ән јени хәбәрләри,
Ән јени мусигини
Верирәм Гинддән-Чиндән...
Бирчә анда тутурам
Пекини, Москваны.
Кәтирирәм бу евә
Бүтүн кениш дүнјаны.
Һәр дилдә данышырам,
Һәр елдә данышырам.
Чалырам-охујурам
Һәр елин нәғмәсини!..
Мән оlanda ким динләр
Сәни ја өзкәсини!?

Бу сөзү ешидәндә
Телевизор о јандан,
Радио чиһазына
Ачығы тутду јаман,
Деди: — Јаваш, бир дајан!
Чох гызышма, јанарсан!
Чох «мәнәм, мәнәм!» — демә.
Чох демә ки, «мәнә бах!»
Нејинә бахсын сәнин?
Бахмалы мәнәм анчаг!..
Сәсим дә вар, шәклим дә:
Мәндә, јалныз мәндәдир
Театр,

кино,

футбол...

Дағларын, дәнизләрин
Ән көзәл мәнзәрәси,
Мусигинин хош сәси...
Бәли, мән олан јердә
Сиз кәсин сәсинизи!

Бәли, мән олан јердә
Һеч сајан олмаз сизи!..

Пателефон,

телевизор,

Радиогәбуледән

Бир-бирилә бу сајаг

Мубаһисә етдиләр...

Ајтәкинлә Елсевәр

Бу сәси ешитдиләр.

Белә дедиләр снлар

Бир-бирилә бош јерә

Бәһсә киришәнләрә:

— Һеч наһаг далашмајын!

Һәрәнизин өз иши,

Өз јери,

өз вахты вар...

Бу јахынларда бизим

Ихтирачы әмиләр

Сизи барышдырарлар,

Биркә гурашдырарлар,

Тамам бирләшәрсиниз,

Онда лап јахшы олар!

Апрел, 1959

ТОЗСОРАН

Истираһәт күнләри дә
Һәр күнкү тәк
Сәһәр тездән дуруруг биз.
Ахы кәрәк
 анамыза
 көмәк
 едәк!
Ев-ешији жығышдыраг лап тәртәмиз.
Даһа бөжүк ушагларыг:
Бу ил мәним тамам олуб
 сәккиз јашым.
Вар ики јаш мәнән бөжүк
Бир гардашым.
Бир гәрибә машин алыб
 бизә атам.
Һеч јорулмур
 ишләдәндә ону адам.
Тозсорандыр бу машинын ады,
 анчаг
Лап елә бил,
 бир ојунчаг
 автомобил.
Вар хырдача дөрд тәкәри.
Парылдајыр һәр бир јери,
 ишылдајыр.
Филтәк узун хортуму вар,
 учу дәмир.
Дүјмәсини басан кими,
 илан кими
 фышылдајыр.

Һәр бир шеји сорур, чәкир.
Хортумуна гардашым бир
 шотка тахыр.
Мән басырам дүјмәсини,
Гардашым да ағыр-ағыр
Кәздирдикчә евдә ону, —
Халчалары, пәрдәләри,
Диван, стул...
 һәр бир јери
Соруб, алыр тез тозуну.
Ләззәт илә ишләдирик машины биз.
Јарым саат чәкмир,
 олур ев тәртәмиз...
Тозсорандыр бу машинын ады,
 анчаг,
Һәр нә дүшсә габағына,
 о сорачаг...
Гардашымын дәчәллији
 тутур һәрдән...
Бир күн онун хортумуну
 сачларыма тутду бирдән.
Сачларымы дартыб чәкди,
Ағ лентими соруб удду.
Бәрк чығырдым горхудан мән.
Атам кәлди, гардашыма ачыгланды.
Дүјмәсини басан кими,
Тозсоран лап тез дајанды.
Гапағыны ачыб,
 бир аз ахтардылар,
Ағ лентими тапыб ордан чыхардылар...
Тозсорандыр бу машинын ады,
 анчаг
Чох-чох башга иш дә көрүр:
Хортумуна долу банка бағлајанда,
Нарын тозтәк су пүскүрүр.
Шеһ тәк гонур бу нарын су
Күл-чичәјин јарпағына.
Күн дүшәндә, дамчылары:
Көј, гырмызы, јашыл, сары
 рәнкә чалыр,
Бәнзәјир көј гуршағына.

Этирли су төкүб онун банкасына,
Пүскүрөндө,
Евимизэ этир сачыр.
Лап елэ бил,
 евдэ дејил,
Мешәдәсән, ја чәмәндә...
Лап һәвәслә,
Лап ојнајыб күлә-күлә
Ишләдирик
 бу тозсоран машыны биз.
Ярым саат чәкмир,
 олур ев тәртәмиз...

Нә сөјләјим...
Ај ушаглар,
 Кәлин сизә бир сөз дејим:
Чатмышам, бах,
 Даһа сәккиз јашына мән,
Өмрүмдә раст кәлмәмишәм
 Белә јахшы машына мән!..

Апрел, 1959

ТЕЛЕФОН

Мән, кичик бачым, анам,
Нечә күндү лап јаман
Никарандыг атамдан.
О, кәмидә ишләјир,
Кәми нефт дашыјандыр,
Атам да капитандыр...
Нечә күн бәрк күләкди,
Каһ гарды, каһ јағышды.
Атамыз дәниздәјди,
Көзләримиз гапыда,
Гулағымыз сәсдәјди.
Бир кечә телефонла
Атам өзү данышды!
О, кедиб сағ-саламат
Һәштәрхана чатмышды...

Һамымызын севинчдән
Јашарды көзләримиз,
Телефонда атамла
Данышдыг, өпүшдүк биз.
— Атачан, тез кәл, — дејиб,
Мән өпдүм телефону.
Елэ бил өпдүм ону, —
Ону, — јә'ни атамы.
Јахшы шејдир телефон,
Севиндирир адамы!

Гардашым Москвада,
Әмим Алма-Атада,
Дајым Күрчүстандадыр.
Һамысы ишдә-күчдә,

Һәрәси бир јандадыр.
Һәлә бир һәким халам
Лап узагда, Чиндәдир.
Анчаг елә бил һамы
Лап бизим бу шәһәрдә,
Бир евин ичиндәдир.
Һәр үч, һәр беш күндә бир
Онлар телефон едир:
Гардашым Москвадан,
Әмим Алма-Атадан,
Дајым Тбилисидән,
Һәким халам Пекиндән.
Бу сајаг, телефонла
Јахшы хәбәр тутуруг
Һәмишә бир-бириндән.
Бир-биринин сәсини
Јахындан ешидирик.
Бир-биринә елә бил
Гонаг кәлиб-кедирик.

Һајыф ки, телефонла
Көрүшмәк олмур һәлә!
Атам дејир: — Аз галыб,
Гызым, о күн дә кәләр,
Бу јахында

телефон-телевизор
дүзәләр;

Көрәрсән телефонда
Данышдығын адамы...

О гәдәр севиндим ки...
Онда нә јахшы олар!
Бунун бир хејри дә вар:
Јахшы билир ки, һамы —
Бә'зи дәчәл ушаглар,
Һара кәлди, бош јерә,
Еләчә зәнк едирләр.
Иш көрәни авара,
Јатаны дәнк едирләр...
Утаныб, гызарарлар
Белә дәчәлләр онда,
Һамы көрүб таныјар
Онлары телефонда.

1960.

ГУШЛАРЛА НӘ ИШИН ВАР!

Јеничә кирмишди јаз,
Јамјашылды ағачлар.
Халчатәк ал-әлванды
Чөлләр, дүзләр, јамачлар.

Балача гыз Көјәрчин
Чыхмышды бағчабаға,
Сәһәр-сәһәр бир азча
Кәзмәјә, ојнамаға.

Гарпыз бојда бир топу
Кәһ атыр, кәһ тутурду.
Бир аз белә ојнајыб,
Динчәлмәјә отурду.

Бахды јан-јөрәсинә;
Һәр јер күлдү, чичәкди.
Јер дә, көј дә рәнкбәрәнк,
Нә көзәл, нә көјчәкди!..

Күллү бајрам палтары
Кејиб бәзәнмишди бағ.
Ағ, гырмызы, көј, јашыл,
Нә гәшәнкди һәр будағ!..

Будаглар јелләндикчә,
Јарпаглар тәрпәширди.
Јуваларда балалар
Чив-чив чивилдәширди...

Ај аман!..

Нә сәсдир о?
Гушлар нијә чығырыр?
Ким төкүр јарпаглары?
Будаглары ким гырыр?

Тез кетди о тәрәфә
Көјәрчин гача-гача,
Көрдү бир јекә пишик
Дырмашыбдыр ағача.

Пишик нә пишик!.. Ај дад!..
Јекәбаш, палазгулаг,
Дәриси пәләнк кими
Сапсары, золаг-золаг.

Көзләри пар-пар јаныр,
Гујруғу вар бир шәлә!
Јахынлашыб јуваја,
Анчаг чатмајыб һәлә.

Гушчуғазлар чығырышыр,
Намы вериб сәс-сәсә.
Вурушурлар пишиклә
Горхудан әсә-әсә.

Гушлар бәрк вурушурлар,
Пишик күчлүдүр анчаг.
Бир дә әлини атса,
Јуваны дағыдачаг!..

Елә бу вахт Көјәрчин
Кәлиб һараја чатды.
Бәрк гышгырыб, топуну
Пишијә сары атды.

Топ дәјди дүз башындан,
Пишик горхудан чашды.
Башы һәрләнди јаман,
Әли будагдан гачды.
Топ вурду-јыхды ону,

Көјдә мајаллаг ашды,
Гачды кетди о бағдан.
Көјәрчин дә чығырды
Архасынча узагдан:

— Бах, јува дағыданын
Ахыры белә олар!
Пишиксән, кет, сичан тут,
Гушларла нә ишин вар!..

Јанвар, 1958

ЧИМЭН СЭРЧЭЛЭР

Ајтэклэ Елсевэрэ:
— Кэлин, чимин!.. —
дедилэр.

Ајтэк сојунду, чимди
Анчаг јенэ дэ чиммэк
Истэмэди Елсевэр:
Үз-көзүнү туршутду,
Сонра гарныны тутду:
— Бу күн гарным ағрыјыр, —
Деди, — чимэрэм сәһэр...

Елсевэр чыхды евдән
Һәр јер гарды, ағаппаг.
Күн дүшмүшдү, һәјәтдә
Гар әримешди анчаг.
Бир кичик көлмәчәдә
Чик-чиклә сәһәр-сәһәр
Бир-бирини сәсләјиб
Чимирдилэр сәрчәләр:

— Чик-чик-чик,
Биз чимирик...
Чимирик, галмајаг чирк.
Чик-чик-чик,
Кэлин чимин!
Чимин, галмајын чирк-чирк!..

Ганад чалыб чимдикчә
Сәрчәләр гәшәнк-гәшәнк,
Тоз тәк учушурду су
Үстләриндә рәнкбәрәнк...

Тәк бирчә гара сәрчә
Тәрпәнмирди будагдан.
Тамаша еләјирди
Чимәнләрә узагдан.
Ону көрүб дедиләр:
— Кәл чим!..
Бах, биз чимирик!..
Кәл, чим сән дә, галма чирк!..

Сәрчә гарныны тутду,
Үз-көзүнү туршутду:
— Бу күн гарным ағрыјыр, —
Деди — чимэрэм, сәһәр!..
Күлүшдүләр сәрчәләр:
— Еһ, горхаг олма, кәл чим!
Кәл чим,
Чим, ју чиркини!
Һеч кәс севмәз, хошламаз,
Бил, пинтини-чиркини!..
Кәл чим!
Бах, биз чимирик!..
Кәл, чим сән дә, галма чирк!..

Сәрчә јолдашларынын
Сөзләриндән утанды,
Учуб будагдан бирбаш
Көлмәчәјә һоппанды...

Ганад чалыб чимдикчә
Сәрчәләр гәшәнк-гәшәнк,

Тоз тэк учушурду су,
Үстләриндә рәнкбәрәнк...

Елсевәр сәрчәләри
Белә чимән көрәндә,
Гачды тез евә, деди:
— Ана, чимирәм мән дә!..

1955

ГАРАНГУШ ЛУВАСЫ

I

Көзэл кәнд

Дәниз күлүр, ојнашыр;
Фәрәһләнир гајалар.
Саһилдә көзәл-көјчәк
Бир балыгчы кәнди вар...
Сығынмыш бир јамачын
Сәрин, зүмрүд гојнуна;
Дәнизин далғалары
Нәғмәләр дејир она.
Ағаппаг дахмачыглар
Дүзүлмүшдүр баш-баша;
Узаглардан бу кәндә
Ејләдикчә тамаша,
Санки јамач үстүндә
Дурна гатары сүзүр,
Ја да јашыл суларда
Бир дәстә ағ гу үзүр.

Сәһәр сулар шәфәгдән
Әлван рәнкә бојаныр;
Көзәл кәнд раһат-ширин
Јухусундан ојаныр.
Ағ јелкәнли гајыглар
Јајылыр су үзүнә;
Кәнддә әмәк һәјаты
Чошур-гајнајыр јенә.

Гајыглар бәрәкәтли
Јүкләрлә долур-дашыр;
Торларда күмүш кими
Балыглар парылдашыр...

Ахшамлар саһилләрдә
Чошур тар-каман сәси,
Гафгаз икидләринин
Азад әмәк нәғмәси...

2

А р с л а н

Арслан бу көзәл кәндлә
Бөјүмүш, бој атмышды.
Гочаг бир икид олмуш,
Он дөрд јаша чатмышды.
Дәниз кими чошгунду,
Гајалар кими мөһкәм;
Билмәзди әсла нәдир
Дүнјада гүссә, дөрд, гәм.
Руһу азад, көнлү шад,
Гәлби үфүг тәк кениш;
Она ләззәт верәрди
Азад һәјат, азад иш...
Далғалар дағлар кими
Гопуб чошан заманда,
Онлар кими чошарды,
Севинәрди Арслан да.
Дәнизә атыларды,
Кедәрди үзә-үзә,
Дағ кими далғаларла
Күләшәрди үз-үзә.
Арслан билмәзди нәдир
Дүнјада горху, азар.
Онун мис тәк бәдәни,
Полад кими гәлби вар...
Белә мәрд бөјүмүшдү
Бизим бу кәнч гәһрәман;
Белә мәрд бөјүмүшдү
Бизим бу икид Арслан.

56

Дәниз күлүр, севинир,
— Әһсән! — дејир гајалар.
Саһилдә мәрд ојлағы,
Бир балыгчы кәнди вар...

3

Ј а з д а х э з а н

Бир күн топ сәсләринә
Кәнд јухудан ојанды.
Дәнизин көј сулары
Гызыл гана бојанды.
Көјдән, јердән, дәниздән
Од әләнди саһилә,
Саһилдән түстү-думан
Чәкилмәмишкән һәлә,
Фашистләр ач гурд кими
Кәлиб долушду кәндә.
Әли силаһ тутанлар
Иши белә көрәндә,
Гоча-чаван, гыз-оғлан
Бир-биринә гошулду;
Дағлара чәкиләрәк,
Һамы партизан олду.
Аналар, — вәһшиләрдән
Узаг олсунлар, — дејә,
Көрпәләри көтүрүб,
Сығындылар мешәјә.
Бағлардан-бағчалардан
Гушлар да учду-кетди.
Һамы бу көзәл јурду
Јетим гојду, тәрк етди.
Јазын көзәл чағында
Бағлара чөкдү хәзан,
Бүрүдү һәр тәрәфи
Јанғын, түстү, өлүм, ган...

Дәниз чошур, гајнашыр,
Фәрјад едир гајалар.
Саһилдә түстүләнән
Бир балыгчы кәнди вар...

57

К и н

Арсланын да атасы
Олмушду бир партизан;
Анасы көрпөләри
Алыб кетмишди чохдан.
Өз хәстә нәнәсилә
Галмышды Арслан анчаг.
Көзләјирди көрсүн ки,
Ишләр нечә олачаг...

Чох кечмәдән вәһшиләр
Дахмаја долушдулар;
Башладылар сојмаға,
Таламаға һәр нә вар.
Хәстә гарыны тутуб
Тулладылар һәјәтә.
Арслан дөзә билмәди
Бу вәһши чинајәтә.
Онлары гандырмаға
Чалышдыса нә гәдәр,
Фашистләр јаман дөјүб
Опу јерә сәрдиләр.
Јыхылды, галды јердә,
Арсланы ган апарды...
Һәјәтдә, бир кәнарда
Көһнә бир мәтбәх варды;
Гары көтүрүб ора
Апарды нәвәсини.
Ағлајыб јалвармады,
Чыхармады сәсини.
Бир нечә күндән сонра
Арслан дурду бир тәһәр.
Кетди кәндин ичинә
Өјрәнмәјә бир хәбәр.
Аловланан јанғынлар
Артыг чохдан сөнмүшдү.
Кәндин јарыдан чоху
Јаныб күлә дөнмүшдү.
Мејданын ортасында

Гудурған һитлерчиләр
Колхозчу кәндлиләрдән
Асмышдылар үч нәфәр.
Мәктәб төвлә олмушду,
Клуб да бир мејхана...
Арслан кинли нәзәрлә
Көз јетирди һәр јана:
Күллүкдү, харабајды,
Мәзарлыгды кәнд тамам...
Һәр хараба, һәр мәзар
Бағырырды:

— Интигам!..

Дәниз кинлә һајгырыр,
Гәзәб сачыр гајалар.
Саһилдә ган ағлајан
Бир балыгчы кәнди вар...

Г а р а н г у ш ј у в а с ы

Арслан гајытды евә, —
Гәлби од, ганы гара.
Далмышды ән дәһшәтли
Горхулу хәјаллара...

Бир гарангуш јувасы
Варды диварда...

Һәр јаз

Кәләрди јувасына
О вәфалы гушчығаз.
Демәк, гуш да сеvirди
Јувасыны-јурдуну!..
Арслан нәләр дүшүнүр
Инди көрәндә буну...

Бирдән нәнәси деди:
— Бура бах, оғлум, Арслан!
Даһа дөзә билмирәм,
Кәл, апар мәни бурдан!

Евимизи доузлуг
Етдиләр бу һејванлар.
Јығышыб долуб бура
Јүздән артыг чанавар.
Чәмдәк гохусу кәлир
Ев-ешикдән, һәјәтдән.
Даһа гала билмирәм,
Бунларла бир јердә мән.
Абыр-һәја ганан јох
Ичләриндә бир нәфәр.
Көзүмүн габағында
Әдәбсизлик едирләр...
«Һәјасыздан һәјаны
Сахла!» — дејиб бабалар.
Һәр шеј кетди әлимдән,
Бары галсын намус-ар!..
Кедәк, бала, разыјам
Чөлләрдә өлүм өзүм,
Тәки бу көпәкләри
Көрмәсин даһа көзүм!..

Арслан дүшүндү бир ан...
Јох, јох!.. һара кедәчәк?..
О кәрәк бурда галсын,
Интигам алсын кәрәк!..

Анчаг... Нәнәси кетсә,
Гала билмәз Арслан да...
О, нәнәјә демәјә
Бир сәбәб ахтаранда,
Бирдән гарангуш кәлди
Јувасына бачадан.
Балалар ширин-ширин
Чивилдәшди учадан...
Арслан деди:

— Чан нәнә,
Сөзүм јох, кедәк, анчаг...
Бирчә башыны галдыр,
Орда јуваја бир бах!
О гуш, балаларыјла
Сығыныб евимизә.
Нечә илдир, һәр баһар

О гонаг кәлир бизә.
Јурд салыб, јува тикиб,
Бала чыхарыр һәр јаз...
Нәнә, әзиз гонағы
Дүшмәнә вермәк олмаз!
Бир нечә күн көзләјәк,
Ганад ачсын балалар, —
Онда биз дә кедәрик...
Сөјлә, нәнәчан, олар?
— Сәнин о саф, о тәмиз
Гәлбинә нәнән гурбан!
Нијә олмур, көзләрик,
Гој учсунлар, балачан!..

Дәниз дәрдли, кәдәрли,
Фикрә кедиб гајалар...
Саһилдә һәзин-гәмкин
Бир балыгчы кәнди вар...

Ф ү р с ә т

Арслан чыхды һәјәтә,
Говсун готур бир ити!
Ону көрдү чағырды
Көк бир алман забити;
Бир тәпик вуруб деди:
— Һә, алдынмы пајыны?..
Инди кет чағыр кәлсин
Өз партизан дајыны!..
Ал көрүм бу балтаны, —
Чох фикр етмә, зијандыр, —
Бу бағчадан бизимчин
Јандырмаға одун гыр!

Арслан бу ағачлары
Өз әлилә әкмишди,
Һәр биријчин мин гајғы,
Мин әзијјәт чәкмишди.
Арслан алды әлинә
Ити полад балтаны;

Бахды, бахды забитә,
Бејнинә вурду ганы.
Вар күчүлө галдырды
Балтаны бирдән Арслан.
Забит жарпагтәк әсди,
Рәнки гачды горхудан...

Анчаг Арслан галдырыб
Балтаны хејли уча,
Вурду... забитә дејил, —
Јамјашыл бир ағача...

Сонра забит әмр етди
Һәјәтдә салдатлара, —
Бир машыны бошалдыб
Дашыдылар анбара...
Арслан бахды кизличә,
Гутулар чох ағырды.
Салдатларын үзүндән
Тәр вә зәһәр јағырды.
Билди ки, гумбарадыр,
Күлләдир бунлар бүтүн.
Вәтән өвладларына
Јағдырачаглар бир күн...
Арслан дүшүндү бир ан:
Евин алты анбарды;
Бир азча кәнарда да
Сусуз бир гују варды...
Демәк, ордан анбара
Бир лағым атмаг олар.
Бу фашист јувасыны
Онда партлатмаг олар!..
Арсланын бу планы
Хәјал дејил, керчәкди.
Она да чохдан бәри
Белә фүрсәт кәрәкди!..

Дәниз бәрк уғулдајыр,
Гыжылдајыр гајалар;
Саһилдә гәзәбләнән
Бир балыгчы кәнди вар...

Горхунч көлкә

Кечә...
Тәк бир ишыг јох,
Көјләр гара, јер гара;
Улдузлар да көмүлүб
Гапгара булудлара...
Кечә сәссиз-сәмирсиз,
Сүкут гәлбләри дәлир.
Јалныз һәрдән узагдан
Тутгун топ сәси кәлир.
Кечә тәнһа, кимсә јох,
Кәнд бомбош мәзарлыг тәк;
Гапыда горха-горха
Бир кешикчи дуруб тәк...

Кечәләр...
Дүшмәнләрә
Әзаб олан кечәләр...
Кечәләр....
Дүшмәнләрә
Јохдур аман кечәләр!..
Кечәләр дүшмәнләрин
Гәлбинә горху долур;
Бурда бир көлкә кәзир,
Бахан кими, јох олур...
Кешикчи тир-тир әсир,
Ким билир, јенә бәлкә
Көзүнә көрүнәчәк
О горхунч сирли көлкә...

Будур, јенә дә кәлир,
Каһ галхыр, каһ сүрүнүр;
Кечәнин зүлмәтиндә
Каһ итир, каһ көрүнүр...

Бу горхунч көлкә нәдир?
Буну билмәк маһалдыр, —
Интигам пәрисими,
Јохса бош бир хәјалдыр?!
63

Јох, јох, бу чанлы көлкә
Нә хәјалдыр, нә пәри:
Бизим икид Арсландыр,
Јатмајыр кечәләри.
Партизанларла кизлин
Көрүшүб, олуб әлбир,
Дүшмәнләри гырмаға
Көрүбләр белә тәдбир:
Зүлмәт чөкүб бајырдан
Әл-ајаг чәкилинчә,
Арслан сусуз гујуја
Кедиб кирир һәр кечә...
Гујудан аддым-аддым
Анбара лағым атыр;
Јаваш-јаваш бинанын
Өзүл дашына чатыр...

Јувадан гарангушлар
Учачаг бу күн-сабаһ.
Нә чәтиндир интизар,
Нә дадлыдыр үмид, аһ!..

Дәниз сусур, динмәјир,
Пычылдашыр гајалар.
Саһилдә ваһимәли
Бир балыгчы кәнди вар...

8

Гарангушлар учдулар

Сүбһ олду, бир гызарты
Чөкдү үфүгә, суја;
Отлара, јарпаглара
Ган чиләнмишди куја.
Күнәш ганлы нәзәрлә
Бојланынча һәр јана,
Санки бир пәри гызы
Бојанмышды ал гана...
Арслан деди:

— Нәнәчан!

Гарангушлар учдулар!

64

Һазырлаш јаваш-јаваш,
Бизә дә кетмәк олар.
Анчаг нөјүт габынын
Јерини сөјлә, кедим,
Ону агла кәлмәјән
Бир бучагда кизләдим.
Дүшмәнә бир дамчы да
Јаначаг гојмајаг биз;
Чүнки белә әмр едиб
Партизан сәркәрдәмиз.
— Одур һеј, тәндирдәдир,
Көтүр апар, балачан!
Ағлына-камалына
Бу гоча нәнән гурбан!

Онлар дүшдүләр јола,
Дәрә-тәпә кечдиләр.
Бир нечә саат сонра
Мешәјә јетишдиләр...

Дәниз һәсрәт ичиндә,
Көзү јолда гајалар.
Саһилдә интизарлы
Бир балыгчы кәнди вар...

9

Чанаварларын бајрамы

Мешә...
Дөрд бир тәрәфи
Сәрт гајалар, дик дағлар...
Мешә...

Моруғ, чијәләк,
Дурна көзлү булаглар...
Мешә эзәлдән бәри
Мәскән олмуш инсана.
Һәјат мүбаризәси
Бурда кәлмиш мејдана.
Бурда һәр бир мағара,
Һәр бир заға, һәр гаја,

65

Шаһид олмуш ким билир
Нечә ганлы говғаја.
Бурда гәдим бабалар
Аҗыларла, филләрлә
Кәлмиш пәнчә-пәнчәјә,
Чарпышмыш жүз илләрлә...
Чан гуртармагчын вәһши,
Азғын җыртычылардан,
Бура пәнаһ кәтирмиш,
Бура сығынмыш инсан...
Инди дә, әсримизин
Ганичән вәһшиләри
Җыртычылыгда өтмүш
О кечән вәһшиләри.
Будур, бах, арвад-ушаг
Гачыб гандан, өлүмдән;
Јенә доғма мешәни
Етмиш өзүнә мәскән.
Кими газмаја кирмиш,
Мағарада отурмуш.
Кими дә будаглардан
Өзүнә дәјә гурмуш...
Һамынын гәлби ғырыг,
Һамынын көзүндә јаш;
Кими ата итирмиш,
Кими дә бачы, гардаш...
Арсланкилин башына
Јығылды гоһум-таныш;
Дедиләр:
— Кәнддә нә вар?
Тез ол, бары бир даныш!...
Арслан деди:
— Нә дејим,
Бир сөз тапмырам буна...
Бир сүрү ач гурд кирмиш
Арсланларын јурдуна...
Анчаг... бир хәбәр дә вар,
Дејим сизә кизличә:
Дејәсән кәнддә бајрам
Едәчәкләр бу кечә...
— Нә бајрам, нечә бајрам?
Бу вахт бајрам олармы?!

Кәнд бомбош бир хараба...
Бајрамын јери вармы?...
Арслан инамла деди:
— Олар, јолдашлар, олар!..
Һәр јасын, һәр бајрамын
Өзүнүн бир һөкмү вар!..
Бәли, бу кечә кәнддә
Атәшбазлыг олачаг;
Үфүгләр бу атәшин
Шө'ләсилә долачаг.
Вәһшиләр нә'рәләрлә
Улашыб һүрәчәкләр;
Ганлы «зәфәрләринин»
Дадыны көрәчәкләр...
Истәсәниз кечиниз
Бу балача дәрәни.
Сејр единиз узагдан
Кечә бу мәнзәрәни!..

Дәниз чошгун, әсәби,
Һәјчанлыдыр гајалар.
Саһилдә гәлби долу
Бир балыгчы кәнди вар...

Азад һәјат јолунда

Кечә кардыр, кечә лал;
Чөкмүш һәр јерә зүлмат...
Нә гәдәр ләззәтлидир
Ишыг күн, азад һәјат!..
Азад һәјат јолунда
Өлүмә кедир Арслан:
Дик атылды дәнизә
Сылдырым бир гајадан.
Амандыр, ана дәниз,
Чох јорма мәрд оғлуну!
Ана дәниз, амандыр,
Саһилә чатдыр ону!

Арслан јетишди евә,

Сәссиз кирди ичәри.
Бирчә анда топлады
Лазым олан шејләри:
Одлу Азәрбајчанын
Үрәјинин ганыны,
Әзиз дәфтәрләрини,
Нәнәнин гур'аныны
Алды, дүшдү гујуја,
Кетди дивара чатды.
Бир нечә бөјүк дашы
Сәссиз чыхарды, атды...

Анбар...

Гумбараларла,
Барытла долу анбар...
Үстүндә сәрхош јатмыш
Бир сүрү ач чанавар...

Арслан дәфтәр-китабы
Парча-парча едәрәк,
Үстүнә нефт чиләјиб,
Сонра да од вуран тәк,
Өзү гујудан чыхды
Күллә кими бир анда.
Арслан сәссиз јүјүрүб
Гајалыға чатанда,
Дәһшәтли бир партлајыш
Јери-көјү титрәтди;
Бир јығын чанавары
Бирчә анда мәһв етди...
Зәфәр кими јүксәлди
Онун курлајан сәси,
Гаранлыглары дәлди
Шимшәк кими шө'ләси,
Ајдынлатды саһилдә
Арсланын һејкәлини;
Гаја әјилди, өпдү
Гәһрәманын әлини...

Дәниз мәғрур, вүгарлы,
Од пүскүрүр гајалар.
Саһилдә үсјан едән
Бир балыгчы кәнди вар!..

✓ МӘКТУБЛАР

Мәктублар инсанларын
Гәлбиндән хәбәр верир;
Мәктублар инсанларын
Симасыны көстәрир.

Мәктублар чүрбәчүрдүр;
Мәктублар көзәл, чиркин,
Бә'зисиндә мәһәббәт,
Бә'зисиндә гәзәб, кин...

Бирини охујанда
Гәлб фәрәһлә дөјүнүр,
Бириндә бир чанавар
Ган ичмәклә өјүнүр.

Мәктуб вар ки, руһ верир,
Чан верир охујана;
Мәктуб вар, зәһәр кими
Ишләјир бејнә, гана.

Мәктуб вар, һәр сөзүндә
Дәрин бир сәмимијјәт.
Дөјүшчүнүн гәлбинә,
Голуна верир гүввәт.

Мәктуб вар ки, дүјғусуз,
Дүшүнчәсиз, гупгуру,
Вәһшилијә, сојғуна
Чағырыр бир гулдуру.

Бизимкиләр дүшмәнин
Гәтлинә фәрман языр.
Дүшмән гарәтдән, киндән,
Өлүмдән, гандан языр.

Мәктуб достун, дүшмәнин
Гәлбиндән хәбәр верир,
Мәктуб достун, дүшмәнин
Симасыны көстәрир.

Солмаздан атасына

Әзизим, көзүм, ата,
Ән ширин сөзүм, ата!
Галиб кәл, габағында
Ојнајым-сүзүм, ата!

Атачан, бәри башдан
Сөјләјим бир шад хәбәр.
Бир гардашым доғулду,
Адыны гојдуг Зәфәр.

Инди ширинчә јатыр
Хырдача бешијиндә.
Ата, мөһкәм дур орда
Көрпәнин кешијиндә!

Атачан, муштулуғум
Кәрәк шад хәбәр олсун;
Зәфәрә илк һәдијјән
Кәрәк бир зәфәр олсун!

Атачан, ишләримиз
Көрдүјүн кими саздыр;
Инди бурда баһардыр,
Күллү-чичәкли јаздыр.

Колхозумуз артырыб
Бирә үч гат әкини.

Гошулуб ишә кәндин
Һәр гызы, һәр кәлини.

Гочалар ушагларла
Јарыша киришибләр.
Инди кәнддә тапылмаз
Ишләмәјән бир нәфәр.

Нечә ки, сөз вермишдим
Сән чәбһәјә кедәндә,
Колхозда ишләјирәм
Дәрсләрдән сонра мән дә.

Анам сәнин јеринә
Инди трактор сүрүр.
Сәнин көрдүјүн иши
Сәндән дә јахшы көрүр.

Дејир, атана јаз ки,
Нечә көрүр ананы?
Гат-гат артырачағам
О вердији норманы.

Дејир, кәрәк әввәлдән
Тракторчу олајдым;
Атан алан медалы
Кәрәк өзүм алајдым.

Дејир, о инди кәрәк
Көстәрсин тәзә һүнәр.
Тракторчун алдығы
О медал мәнә дүшәр.

Атачан, мәктубунда
Сорушмушдун чүнки сән, —
Бир нечә сөз дә јазым
Пионер дәстәмиздән.

Хаин дүшмән вәтәнә
Сохулан күндән бәри,
Сәфәрбәр олмуш бүтүн
Кәндин пионерләри.

Болча метал жыгмышыг,
Женә дә жыгаг кәрәк.
Инди дә дәрман үчүн
Топлајырыг от-чичәк.

Колхозун һәр ишинә
Көмәк едир дәстәмиз.
Ата, јазмагла битмәз, —
Чох ишләр көрүрүк биз...

Клубда чәһәләрдән
Хәбәрләр охујуруг;
Өзүмүзү сизинлә
Чәһәләрдә дујуруг.

Колхоз, гоһүм-әграба,
Таныш-билишдән һәрә
Бир һәдијјә кәтириб
Бизим көрпә Зәфәрә.

Һамынын саламы вар,
Атачан, сәнә бол-бол.
Мәктубу гуртарырам,
Ата, һәләлик, сағ ол...

Атачан, дүшмәнләри
Гыран әлин вар олсун!
Сәнә, јолдашларына
Шан вә шәрәф јар олсун!

Дивардакы шәклинә
Бахырыг биз һәр сәһәр;
Сәни бәрк-бәрк өпүрүк
Анам, мән, бир дә Зәфәр.

Атачан, бачардыгма
Бизә тез-тез кағыз јаз...
Сәни үрәкдән севән
Пионер гызын

Солмаз.

Бертадан атасына

Ата, гој бәри башдан
Јазым гара бир хәбәр:
Гардашым Фридирхи
Басдырдыг дүнән сәһәр.

О ки, галды анам, мән,
Һәлә бир тәһәр варыг;
Анчаг бу сајаг кетсә,
Биз дә чох јашамарыг...

Анам һирсләниб дејир,
Атана лап ачыг јаз:
Белә өмүр, белә күн,
Белә күзәран олмаз!..

Еһ, нә јазым, ај ата?
Һәр шеји јазмаг олмур...
Бирчә буну дејим ки,
Вә дәјлә гарын долмур.

Бол-бол вә дә верирсән
Мәктубунда сән бизә.
Вә дәләри биз јејәк,
Ја кејәк әјнимизә?

Каһ, јазырсан ки, орда
Олачагсан мүлкәдар,
Гуллуғунда олачаг
Сәнин әсирләр, гуллар...

Каһ, јазырсан ки, куја,
Галиб кәлир ордумуз.
Куја бүтүн Русијаны
Гул едәчәк јурдумуз...

Ата, ширин дә олса,
Бунлар һәлә хәјалдыр...
Хәјал илә доланмаг,
Билирсән ки, маһалдыр!

Һәлә ки, биз бурада
Галмышыг ач-јалавач;
Үст-башымыз төкүлүб,
Бизи үзүб еһтијач...

Нечә ки, тапшырмышдын
Салдатлыға кедәндә,
Мүлкәдар ханымына
Гуллугчу олдум мән дә.

Анам сәнин јеринә
Гәссаблыг едир; анчаг
Нә донуз вар, нә гојун,
Пасланыб дәһрә-бычаг.

Ата, јазмагла битмәз,
Һалымыз чох јамандыр...
Сән буну нәзәрә ал,
Бизә бир аз чан јандыр!

Анам дејир:
— Она јаз,
Өзүнү ода вурсун;
Бош хәјалдан әл чәкиб,
Чантасыны долдурсун...

Гоншумузун оғлу да
Сәнин кими салдатдыр;
Анчаг көр евләриндә
Нә тојдур, нә бүсатдыр!..

Һәр дәфә көндәрәндә,
Бир аләм мал көндәрир,
Пал-палтар, чәкмә-чораб,
Топларла шал көндәрир.

Кечән күн бир гутуја
Долдуруб баса-баса,
Көндәрмишди пиј-пендир,
Јахшы јағлы колбаса.

Ата, гуру мәктубла
Адамын гарны дојмаз.
Һамы сојур, сән дә сој,
Бизә шеј көндәр бир аз!

Јахында сәндән совгат
Көзләјирик, ај ата!..
Һәләлиж, сағ ол...

Гызын:
Чылпаг, јалавач

Берга.

3

Атасындан Солмаза

Әзиз, гызым Солмазым,
Мәним инчим, алмазым!
Күн олсун, галиб кәлим,
Сәни бағрыма басым!..

Гызым, көрүм һәмишә
Сән шад хәбәр оласан!
Һәмишә үзүкүләр,
Шән, бәхтәвәр оласан!

Мәндән муштулуг дејә,
Шад хәбәр истәјирсән.
Еләсә, гој сөјләјим
Балача бир зәфәрдән:

Билирсән, чох кедәрдим
Кәнддә габан овуна.
Билирсән ки, әввәлдән
Һәвәсим чохду буна.

Снајперәм бурда да,
Чанавар овлајырам.
Вурдуғум фашистләри
Бир-бир јазыб сајырам.

Жарыша киришмишәм
Бурда јолдашларла мән.
Бу күн јүзү долдуруб,
Галиб чыхдым бу ишдән.

Мәктубуну аланда,
Мән сәнкәрдән кәлмишдим;
Јејиб-ичиб јатмышдым,
Јахшыча динчәлмишдим.

Бирдән кәлди бајырдан
Бир гузгунун нә'рәси.
Фашист тәјјарәсинин
Мурдар, улајан сәси.

Дуруб, газмадан чыхдым,
Көрдүм мајаллаг ашыр,
Пулемјот ата-ата,
Сәнкәрә јахынлашыр.

Танквуран түфәнк илә
Бир тәпәнин далындан
Фашист тәјјарәсини
Јахшыча алдым нишан.

Күлләм ачылан кими,
Гузгун алышды-јанды.
Леш кими дүшдү јерә,
Дағылды, парчаланды.

Бу сәнин муштулугун;
Шад хәбәрә — шад хәбәр!
Мәндән һәдијјәсини
Бир аз көзләсин Зәфәр.

Она һәдијјәми мән
Өзүм јетирәчәјәм;
Шанлы бөјүк зәфәрдән
Мүждә кәтирәчәјәм.

Гызым, анана сөјлә,
Шәртинә јохдур сөзүм.
Медалы өз әлимлә
Она верәрәм өзүм.

Сөз верирәм, көстәрим
Бурда да јени һүнәр.
Сөјлә: «Борчлу борчлунун,
Әлбәт, сағлығын истәр!»

Гызым, тәбрик едирәм
Пионер дәстәнизини!
Јолдашларым үрәкдән
Алгышлајырлар сизини.

Пионерләр гочагдыр
Чәһәләрдә, архада.
Алгышлајыр онлары
Чәһәләр дә, арха да.

Бир лалә көндәрирәм,
Гызым, сәнә мәктубла.
О чичәји әзиз тут,
Һәмишә јахшы сахла!

О чичәји дәрмишәм
Вәтән торпагларындан.
Онун көрдүкләрини
Соруш јарпагларындан.

Диггәтлә бахсан, гызым,
Јарпағына онун сән,
Орда бир нечә дамчы
Ган изини көрәчәксән.

Гызым, бу ган сән јашда
Бир гызын ал ганыдыр.
Вәһшилијин, дәһшәтин
Чанлы бир нишаныдыр.

О гызы һитлерчиләр
Вуруб јыхмышды јерә;
Ал ганы чиләнмишди
Отлара, чичәкләрә.

Биз она јетишәндә,
Гыз артыг чан үстәјди.

Сон күчүнү топлайыб,
О бизэ белә деди:

«Бу ганлы чичәкләрдән,
Жолдашлар, бир-бир дәрин,
Онлары оғлунуза —
Гызыныза көндәрин.

Мәндән пионерләрә
Галсын бунлар јадикар.
Мәним бу ал ганымын
Шаһиди олсун онлар.

Бу чичәјә баханда,
Гәлбләри кинлә долсун.
Һәр пионер дүшмәни
Јандыран бир од олсун...»

Гызым, бу сәтирләри
Охујун дәстәниздә.
О гыз кими гәһрәман
Пионер олун сиз дә!..

Һеч никаран галмајын
Мәндән, әзизим Солмаз!
Вурушурам дүшмәнлә,
Кефим көк, дамағым саз.

Шанлы Гызыл Ордуда
Јашајырыг гардаш тәк:
Рус, күрчү, украјналы
Азәрбајчанлы, өзбәк...

Сизи бәрк-бәрк өпүрәм.
Көзлә зәфәр хәбәри.
Гызым, өп әвәзимдән
Көрпә оғлум Зәфәри!

Әзиз гызым, һамыја
Салам сөјлә... Тез-тез јаз.
Сәнин дөјүшчү атан,
Гызыл снајпер

Ајаз

Атасындан Бертаја

Гызым, сон мәктубуну
Алдым, көнлүм буланды.
Онсуз да чохдан бәри
Мәним һалым јаманды.

Даим горху ичиндә
Бир ан ачылмыр көнлүм.
Партизанлар әлиндә
Азча галмышды өлүм.

Хырдача ушаглар да
Вермирләр бизә аман;
Од јағыр үстүмүзә
Һәм өндән, һәм архадан.

Од вурду дахмамыза
Дүнән кечә бир ушаг.
Азча галды һамымыз
Одун ичиндә јанаг.

Анана сөјлә, чох да
Ачкөзлүк еләмәсин.
Халг нечә, о да елә,
Бачарсын, тапсын, јесин.

Елә билир ки, бурда
Ачылыб мүфтә базар.
Даһа демир, һәр саат,
Һәр дәгигә өлүм вар.

Јүзләрчә гурбан вериб,
Бапбалача бир кәндә
Ач чанаварлар кими
Илк дәстәмиз кирәндә,

Сохулурлар евләрә
Талан, гарәт едирләр.
Бирчә чүт чораб үстә
Бир-бирини дидирләр.

Гарныны, чантасыны
Тез-тез долдуруп һәрә;
Бирчә чөп дә гојмурлар
Архадан кәләнләрә.

Мән дә даим һиссәнин
Архасилә кәлмишәм.
Гәссаблыг, ашпазлыгдыр
Чүнки бурда да пешәм.

Дүздүр, таланчылыгдан
Әлим чыхыбдыр, анчаг
Одур ки, бу вахтадәк
Бир тәһәр галмышам сағ.

Чох шүкүр, бу јахында
Мән дә тапдым бир фүрсәт;
Мәнә дә гарәт етмәк
Ахыр ки, олду гисмәт.

Кәндә кирәндә, көрдүм
Бир кәнч гызы вурублар;
Ајагларында чәкмә,
Әјниндә јахшы палтар...

Дүздүр, гана буланмыш
Палтарлары бир гәдәр.
Анчаг нә олар, гызым,
Гандыр, јујарсан, кедәр...

Чәкмәсини чыхардым
О саат ајағындан.
Гәссаб кими гопардым
Үзүјү бармағындан.

Бунлары кәндәрирәм,
Бир дә бир донуз буду.
Газандығым гәнимәт
Һәләлик јалныз будур.

Мәнә араг кәндәрин
Нә гәдәр бачарсаныз.

Онда мәнән дә бол-бол
Совгатлар аларсыныз.

Нә исә... Өз һалымы
Јазмаға кәлмир әлим.
Дејәсән бу јаз бурда
Јетишәчәк әчәлим.

Руслар кечир һүчума
Јенә гопур гијамәт.
Аллаһа дуа един,
Гајыдым сағ-саламат.

Јадыныздан чыхмасын,
Араг кәндәрин, араг!
Һәләлик сағ ол...

Атан

Јефрејтор

Фрис Штарк.

5

Әлавә

Сакит, ајлы бир кечә;
Ағарыр гарлы дағлар.
Күндүз кими апајдын
Көрүнмәкдә узағлар.

Топлар сусмуш, динчәлир.
Кечә хош, кечә сәрин.
Һәрәјчин бир һөкмү вар
Бу сакит кечәләрин...

Кәндә јахын, пусгуда
Дурмуш снајпер Ајаз.
Кәнарда, јол тәрәфдән
Бирдән сәсләнди бир газ.

Јефрејтор Фрис Штарк
«Ова» чыхмышды кечә.

Оғурламышды газы,
Апарырды кизличә.

Бирдән ачылды күллә
Фрисин газы гачды;
Өзү дә јумаланды,
Ајағы башдан ашды.

Сајмазча бахды Ајаз,
Јеринә јатды јенә.
Бир рәгәм дә артырды
Өз һесаб дәфтәринә...

1949

ЛЕЈЛА

1

Дағлар, вугарлы дағлар,
Дик башы гарлы дағлар,
Шанин, гарталлар јурду,
Мөһкәм илгарлы дағлар!
Дағларын этәкләри
Бәрәкәтли дүзәнләр;
Ган-тәрлә суварылмыш
Бурда һәр бир гарыш јер.
Бағ, бағча, тарла, бостан,
Чәмәнликләр, отлаглар,
Соналы сәдәф көлләр,
Сәрин сулу булаглар.
Јурд салыб јува тикмиш,
Бурда мин илдән бәри
Гафгаз этәкләринин
Икид гардаш елләри:
Гарачајлы, габардин,
Ногај, осетин, ингуш,
Әсрләрчә дөјүшдә,
Әмәкдә гардаш олмуш;
Хош күндә, гара күндә
Әл-әлә вермиш һамы;
Биркә гаршыламышлар
Һәр јасы, һәр бајрамы.
Чох чаһанкир ат башы
Салыб кәлмиш бу јурда;
Чохлары өз ганында
Боғулуб галмыш бурда.

Гачан гачмыш, гырылан
Мәһв олуб кетмиш... Јенә
Бу көзәл өлкә галмыш
Өз әсил саһибинә...

2

Јамачда бир көзәл кәнд;
Үстүнә булуд чөкмүш.
Тәбиәт гәзәблидир,
Гаш-габағыны төкмүш.
Чискин, думан, гыров, чән,
Пајыз јелләри әсир;
Дағларын буз нәфәси
Ити гылынч тәк кәсир.
Һәр јерә чөкмүш хәзан;
Бағ-бағчалар сапсары;
Гырылмыш говагларын
Дик-дик шах будаглары.
Нә бир бүлбүл сәси вар,
Нә дә күлдән бир әсәр.
Һәр тәрәфи бүрүмүш
Матәм, гүссә, гәм, кәдәр.
Нә бир гузу мәләјир,
Нә кәлир инсан сәси,
Арабир әкс еләјир
Ач гурдларын нә'рәси...

3

О нәдир?.. Бир тәрәфдән
Учалыр түстү, думан;
Көрәсән јенә чөлдә
Тонгал галамыш чобан?
Јох, јох, бу тонгал дејил,
Бир дахмачыгдыр, јаныр;
Алов чошур кет-кедә,
Од булуда дајаныр.
Бәс нијә сөндүрмәјир
Јанан дахманы һеч кәс?!
Одур, бир дәстә адам
Нијә кендән бахыр бәс?

Ах, бунлар адам дејил,
Бир сүрү чанавармыш;
Јалныз кендән баханда,
Адама охшарлармыш...
Бунлар һитлерчиләрмиш, —
Одламышлар дахманы,
Бәлкә сојуг Берлиндә
Гызсын һитлерин чаны.

Дахманын «тәгсири» вар:
Саһиб партизандыр;
Ону тутмаг чәтинсә,
Ев јандырмаг асандыр.
Фашистләр нечә ајдыр
Сохулмушлар бу кәндә;
«Икидлик» көстәрирләр
Һәр күн јери дүшәндә.
Одур, ики арвады
Асмыш онлар сачындан;
Кәндә галанлары да
Өлдүрүрләр ачындан.
Анчаг нә дар ағачы,
Нә ганлы ишкәнчәләр
Кәндин икидләринә
Әсла ејләмир әсәр.
Һәр күн телефонларын
Мәфтилләри кәсилир;
Ја бир нечә фашистин
Мәғрур башы әзилир;
Ја, көрүрсән, од дүшүр
Тахыл долу анбара;
Ја партлајыр көрпүдә,
Штабда бир гумбара...
Комендант һеј ахтарыр —
Бунлары кимдир едән?
Кәндин јолу бағлыдыр,
Нә кәлән вар, нә кедән.
Кәнди «тәмизләмишләр»,
Инди галанлар анчаг
Гарылар, гочалардыр,
Беш-он да оғул-ушаг.
Комендант анламамыш,

Анлаја билмэз буну:
Бизим ушаглар нечэ
Сефир ана јурдуну!..

4

Кэндин јанмыш јериндэ
Гаралыр бир зирзэми;
Кэнардан баханлары
Горхудур бу көркэми.
Ев јаныб күлә дөнмүш,
Учмуш дамы, ејваны;
Горхунч бир харабадыр
Һәр тәрәфи, һәр јаны.
Бурда кәнч партизанлар
Јығышырлар кизличэ;
Јенэ дә кэлиб һамы,
Бурдадырлар бу кечэ.
Зирзэмидән кэнара
Чыхмыр онларын сәси,
Јавашча охујурлар
Кәнч партизан нәғмәси.

Нәғмә

«Ана јурд, эзиз вәтән,
Сефирик сәни чандан.
Эзиз јурд, ана вәтән,
Чанымыз сәнә гурбан.

Меһрибан ана гојнун
Бојанды ал ганлара;
Оғлун-гызын сүрүндү
Јад елә, зинданлара.

Анд олсун әмдијимиз
Тәмиз ана сүдүнә!
Анд олсун бабаларын
Мүгәддәс өјүдүнә!

Гојмарыг күл бағында
Гарғалар салсын мөкан!

86

Ана јурд, эзиз вәтән,
Чанымыз сәнә гурбан!»

Нәғмә битди, һамысы
Һөрмәтлә сусду бир ан;
Чошду үрәкләриндә
Мүгәддәс бир һәјәчан.
Сонра дәстә рәһбәри
Комсомолчу Хасполад
Деди: — Јолдашлар, бу күн
Радиомуз, сон саат,
Чох фәрәһли бир хәбәр
Верди, сөјләјим сизә;
Јени бир гүввәт кәлсин
Сизин дә гәлбинизә:
— Гәһрәман Гызыл Орду
Бәрк әзмиш фашистләри;
Инди онлар дөјүлмүш
Көпәк тәк гачыр кери...

Һамынын көзләриндә
Үмид ишығы јанды;
Бу шад хәбәр сәссизчә,
Үрәкдән алгышланды.
Хасполад давам етди:
— Анчаг, бирчә иш дә вар:
Бәд олар, билирсиниз,
Јараланмыш чанавар.
Онлар кери гачаркән,
Бизә галмасын, — дејә,
Дөндәрирләр һәр кәнди,
Шәһәри хәрабәјә.
Азугәни, сурсаты
Апарырлар, кедирләр.
Адамлары ја әсир,
Ја да тәләф едирләр.
Анчаг бир јандан Орду,
Партизанлар бир јандан
Дүшмәнә көз ачмаға
Әсла вермирләр аман.

87

Инди даһа мäs'улдур
Бизим дә вәзифәмиз.
Бирә он гат артыраг
Ишимизи кәрәк биз...

Бирдән бајырдан пишик
Мијолтусу дујанда,
Шамы сөндүрүб, һамы
Дик галхды тез бир анда.
Бир аз сонра мијолту
Бир дә тәкрар едәркән,
Билдиләр, өзкә дејил,
Өзләринкидир кәлән.
Јенә шам јандырылды,
Кәлди аддым сәсләри.
Дағларын икид гызы
Лејла кирди ичәри.
Бу дәстәдә һамыдан
Кичикди бу кәлән гыз.
Он икичә јашына
Бу ил кирмишди јалныз.
Һамы сеvirди ону;
Лејла көзәл-көјчәкди,
Һәм ағыллы-камаллы,
Һәм дә гочаг-зирәкди.
Мешәнин ортасында
Бир дахмалары варды;
Атасы сүлһ заманы
Бу мешәјә бахарды.
Инди партизанлара
Башчы иди мешәдә.
Атадан јадикарды
Онунчун бу пешә дә.
Лејла, — партизан гызы,
Партизанын нәвәси, —
Рабитәчилик иди
Дәстәдә вәзифәси.
Инди дә бу дәстәјә
Тапшырыг кәтирмишди.
Бу, дүшмәни боғмагчын
Бөјүк, мүһүм бир ишди...
Кәндин һәр үч тәрәфи

Дик гајалар, мешәләр...
Бурдап гачанда дүшмән
Бир јердән кечә биләр.
Бирчә тәрәфдән анчаг, —
Бүтүн или: гыш, јаз, јәј, —
Ахыр, саһили димдик,
Дәрин, далғалы бир чај.
Бу чајын үстүндәки
Көрпү партласа әкәр,
Чыха билмәз бу кәнддән
Фашистләрдән бир нәфәр...

Лејла бу тапшырығы
Хасполада јетирди;
Партизанлар көндәрән
Бағламаны да верди...

5

Кәнддә бәрк вурнухмадыр:
Салдатлар ач гурдлар тәк
Кәзирләр һәјәтләри,
Сојгунчулуг едәрәк.
Комендантын үзүндән —
Көзүндән зәһәр јағыр;
Ағзы алов пүскүрүр,
Көзләри шимшәк чахыр.
Тәләсик тахыл, сурсат
Јүкләнир машинлара.
Забитләр кирир-чыхыр,
Һамынын ганы гара...
Ордумуз зәһәр гатмыш
Гулдурларын ашына.
Ким билир нә кәләчәк
Һәр биринин башына?
Бу кечә, сүбһ олунча,
Әнкәл чыхмаса әкәр,
Кәнди јахыб-јандырыб
Көрпүнү кечәчәкләр...
Анчаг, һәлә күндүздүр,
Топ сәсләри учалыр,
Бу, горхаг чәлладларын
Чанына горху салыр...

Лејла таныш чығырла
 Мешәјә гајыданда,
 Бирдән һәнирти дујуб,
 Сәс ешитди, бир анда
 О, һүркмүш чүјүр кими
 Сычрајыб гачан заман,
 Дөрд-беш түфәнк ачылды, —
 Таг-таг, тараг, — һәр јандан.
 Ајағындан бир күллә
 Јаралады Лејланы.
 Беш чанавар сүрүдү
 Бир јаралы чејраны...
 Бир чындыр сарыјараг
 Јаралы ајағына,
 Салдылар комендантын
 Бәзәкли отағына.
 Комендант чағыртдырыб
 Коханы һүзуруна,
 Танымагчын көстәрди
 Јаралы гызы она.
 Коханы елә бил ки,
 Гәлбиндән илан чалды;
 Гарға гарылтысы тәк
 Мурдар сәси учалды:
 — Ах, ај комендант аға,
 Бу шејтан гырмызыдыр!
 Партизанлар башчысы
 Гандәмирин гызыдыр!
 Јәгин мүһүм бир ишчин
 Кәлиб бу гыз бу кәндә...
 Ах, күчүк!.. — дејә гыза
 Бир тәпик ендирәндә,
 Комендантын Лејлаја
 Санки үрәји јанды;
 Ајағыны дөјәрәк,
 Кохаја ачыгланды.
 Тез бир һәким чағырдыб,
 Сарытды јарасыны.
 Силдирди үст-башынын
 Ганыны-гарасыны.

Комендант, — гоча түлкү,
 Гијлә етмәк истәди.
 Лејланы алдатмагчын
 Ширин дил илә деди:
 — Дүнән кечә јухуда
 Өз гызымы көрмүшәм;
 Аллаһа анд ичәрәк,
 Гызыма сөз вермишәм.
 Јахшылыг едәм кәрәк
 Мән бурда ушаглара.
 Ахы мән дә атајам,
 Ата һара, зүлм һара?..
 Гызым, бу һејван кими
 Салдатлара бахма сән,
 Мән атајам, һеч әсла
 Горхуб чәкинмә мәндән.
 Билирәм, чох севирсән
 Өз атаны-ананы.
 Инди өз әлиндәдир,
 Бил ки, онларын чаны...
 Бу дава бу күн-сабаһ
 Бир тәһәр гуртарачаг.
 Гызым, сән ағыллы ол,
 Бирчә шеји бил анчаг:
 Инадчылар бош јерә
 Өлөчәк-өлдүрәчәк;
 Дүнјанын ләззәтини
 Сағ галанлар көрәчәк...
 Сән, кәл дүзүнү сөјлә:
 Һардадыр атан-анан?
 Мән сәнә сөз верирәм
 Өз гызымын адындан:
 Онлары бағышларам
 Сәнин көјчәк үзүнә.
 Бил ки, севән бир ата
 Садиг олар сөзүнә.
 Кәндә коха гојарам
 Сәнин гочаг атаны;
 Варланар, дөвләтләнәр,
 Артар шөһрәти-шаны.
 Бир дә сөјлә, көзәл гыз,
 Бу кәндә нечә кечдин?

Кечә кимин јанына,
Нә иш үчүн кәлмишдин?..

Гыз динмәди...

Забитсә,

Јандырыб бир сигара,

Деди:

— Гызым, нечәдир,
Чох ағрымыр ки, јара?
Неч фикр етмә, чох чәкмәз,
Бир һәфтәјә сағалар.
Өлүм писдир... Јаранын
Һәр заман әлачы вар...
Һә, нә дејирдим, гызым...
Бил ки, өзүн билмәдән,
Ганлы бир фәлакәтә
Сәбәб ола биләрсән!..
Һамы һәлак олачаг
Ачыб демәсән әкәр...
Бил ки, гызым, сәнә дә
Бундан чох зијан дәјәр!..
Хиласкар бир мәләк ол,
Сөзләримә гулаг ас,
Атаны, достларыны,
Һамыны ејлә хилас!..
Аһ... Мәним әзиз гызым,
Нечә бәнзәјир сәнә!..
Гызым, нијә динмирсән?
Бир кәлмә дилләнсәнә!..

Лејла дөзә билмәди
Бу сахта аһу зара:
Алтдан јухары бахды
Һијләкәр чанавара,
Деди:

— Кимсән билмирәм,
Билирәм ки, забитсән.
Сән дә гана сусамыш
Гудуз, азғын бир итсән!
Сән «мәләксәнмиш...» Онда
Бәс бурда ким һакимдир?
Арвадлары сачындан

Асдыран чәллад кимдир?
Сән кимсән? Нечин кәлдин,
Сөјлә, бу әзиз јурда?
Бабанын кәлләсими
Галмышды јохса бурда!..

Забитин боғазындан
Гопду вәһши бир нә'рә.
Һаман саат гапыдан
Кирди ики һејвәрә.
Гызы сүпүрләдиләр
Гудурмуш чанавар тәк.
Забит дил-додағыны
Гәзәбдән кәмирәрәк,
Донгулданыб јаралы
Габан тәк өз-өзүнә,
Көзәрмиш сигарыны
Басды гызын үзүнә...
Әмр етди чәлладлара:
— Апарын, бу чушканы!
Салын бузлу анбара,
Бир аз гызышсын чаны...
Дуз басын јарасына,
Һөрүкләриндән асын!
Гој алман забитинин
Гүдрәтини анласын!..

7

Кечә кечиб јарыдан,
Көјүн үзү ләкәли.
Көнүлләр интизарда,
Үрәкләр сәксәкәли...
Кәндә лап јахынлашыб
Гызыл Орду һиссәси.
Јолу кәсиб архадан
Партизанлар дәстәси.
Бир ишарә көзләјир
Гәти һүчума һамы:
— Көрәсән нечә олду,
Көрпү партлајачагмы?!..

Лејла сојуг зинданда
Асылмыш сачларындан.

Дуз кәсир јарасыны,
Анчаг етмир аһ-аман...
Онун да инди јалныз
Бир шејдир арзу-камы,
Дүшүнүр: — Нечә олду,
Көрпү партлајачагмы?!..

Буз тәк сујун ичиндә
Үзүр гочаг Хәсполад.
Голтуғунда динамит,
Гәлбиндә мөһкәм сәбат:
«Биз галиб кәләчәјик!..
Бизим ишимиз һагдыр!.. —
Дејә дүшүнүр, — һөкмән
Көрпү партлајачагдыр!..»

Дәһшәтли бир курулту...
Јер-көј ләрзәјә кәлди.
Бу сәс: — Ирәли! Һүчум! —
Әмри кими јүксәлди.
Үфүгләр ајдынлашыб,
Дан јери сөкүләндә,
Гәһрәман Гызыл Орду
Артыг кирмишди кәндә...
Кәнддән чыха билмәди
Дүшмәнләрдән бир нәфәр...
«Дүшмән тәслим олмаса,
Ону мәһв еләјәрләр!..»

8

Комендантлыг бинасы
Одлар ичиндә јаныр.
Түстү учалыр көјә,
Булуд тәк далғаланыр.
Лејла ордадыр, аман!..
Буну вармы бир билән?!
Кимдир, үстү-башы јаш,
Белә јүјүрүб кәлән?!

Хасполад илдырым тәк
Чумду ода бир анда,

94

Чыхды бир аздан сонра,
Лејла да гучағында...
— Аман, сағдырмы Лејла?
— Сағдыр, охучум, сағдыр!
Лејла хош күн көрәчәк,
Азад јашајачагдыр!..

1949

СИРЛИ САЗ

(Мөвзу Низамидән алынмышдыр)

Кечмиш Јунаныстанда
Бир күн падшаһ Искәндәр
Әмр етди ки, сараја
Кәлсин мәшһур алимләр.
Өлкәнин һәр јериндән
Алимләр бир-бир кәлди;
Падшаһын сарајында
Бөјүк мәчлис дүзәлди.
Ајлар, илләр узуну
Һәрә нә етмишдисә,
Өјрәниб билдијини
Сөјләјирди мәчлисә:
Бири ријазижјатдан,
Бири елми-һикмәтдән,
Бири тәбиијјатдан,
О бири чәмијјәтдән,
Бириси һәндәсәдән,
Бири әдәб-әркандан...
Мүхтәсәр ки, һәр шејдән,
Һәр тәрәфдән, һәр јандан
Данышыб бәһс едирди
Бир-бирилә алимләр;
Динләјирди кәнардан
Буну падшаһ Искәндәр...

Алимләрин ичиндә
Анчаг бирчә Әрәсту
Онлара гошулмајыб,

Өзүнү уча тутду.
Дик галдырды башыны,
Ичи бош сүнбүл кими;
Чох узунчулуг етди
Јаланчы бүлбүл кими.
Деди ки:

— Бу дүнјада
Биринчи алимәм мән!
Һамыныз һәр бир шеји
Өјрәнмишсиниз мәндән.
Мәндә, јалныз мәндәдир
Емләрин ачары;
Мәнәм бүтүн дүнјада
Елмин хәзинәдары!..

Әрәсту о мәчлисдә
Чох «мәнәм-мәнәм!» — деди,
Һәддән артыг дикбашлыг,
Чох ловғалыг еләди.

Ловғалар күчлүләрә
Архаланар чох заман.
Варды Әрәстунун да
Архасында бир дуран.
Падшаһ Искәндәр илә
Арасы көкдү онун;
Чох чәкәрди назыны
Искәндәр Әрәстунун.
Одур ки, алимләр дә
Дәринә кетмәдиләр;
Онун дедикләринә
Е'тираз етмәдиләр.
Кими хәчаләтиндән
Јерә дикди көзүнү;
Кими күлмәмәк үчүн,
Јан чевирди үзүнү.
Кимиси дә падшаһа
Хош көрүнмәк истәди;
Әрәсту өјүндүкчә,
Һеј «бәли-бәли!» — деди.
Анчаг бир гоча алим
Дөзә билмәјиб даһа,

Ачыгла өз јериндән
Галхды бирдән ајаға.
Димдик дурду, дајанды
Бир вугарлы дағ кими,
Хош көркәмли, ағ сачлы,
Башы гарлы дағ кими...
Сонра да үзр-ичазә
Истәмәјиб неч кәсдән,
Бирчә кәлмә динмәјиб,
Чыхды-кетди мәчлисдән.
О кедән кетди, даһа
Ону көрән олмады.
Јериндән-мәканындан
Сораг верән олмады.
Бу кедән гоча алим
Эфлатунду, Эфлатун!
Доғрудан да, һамыдан
Билији чохду онун.
Мәчлисдәки алимләр
Һамы һәрә бир заман
Јанында дәрә охујуб,
Тә'лим алмышды ондан.
Эрәстунун өзү дә
Ајлар, илләр узуну
Шакирд олмушду она,
Устад билмишди ону.
Инди әдәб-әрканы
Эрәсту унутмушду,
Устадынын јанында
Башыны дик тутмушду...

Ловғалыг һәр бир заман,
Һәр јердә писдир, анчаг
Даһа писдир устадын
Өнүндә ловғаланмаг!..
Бир дә сүнбүл дик дурар
Ичи бош олса әкәр;
Ағачса, бар верәндә,
Башыны јерә әјәр!..

Одур ки, гоча алим
Өз дикбаш шакирдинә

Бунлары јахшы-јахшы
Сүбут етмәкчин јенә,
Бир кушәјә чәкилди
Әлдән-ајагдан кәнар;
Башлады ишләмәјә
Кечә-күндүз о ки, вар.
Сиррини, тә'сирини
Бирчә-бирчә сәсләрин
Өјрәнди чох диггәтлә,
Өјрәнди дәрин-дәрин.
О, бир күпүн ичиндә
Тутду бир мүддәт гәрар:
Мә'лумдур ки, сәс күпә
Дүшәндә, хејли артар.
Бу ганун үзрә, о да
Бәм-зил сәси ајырды,
Бу сәсләри чыхаран
Көзәл бир саз гајырды.
Бир габаға гол тахды,
Үзүнә дәри чәкди;
Бирчә-бирчә јохлајыб,
Сонра симләри чәкди.
Мизрабы вура-вура,
Лазым олан һәр јердә
Гурумуш бағырсагдан
Бағлады нечә пәрдә.
Сазы тамам гуртарыб
Әлә алдығы заман,
Һәр чүр сәс истәсәјди
Чыхарырды о саздан:
Каһ өкүзтәк бөјүрәр,
Каһ мәләрди чејран тәк,
Каһ да нә'рә гопарар,
Нәрилдәрди аслан тәк.
Сәсләрин өз әслинә
Елә бәнзәри варды
Ки, һејванлар ешитчәк
Ону, донуб галарды.
Истәсәјди Эфлатун,
Чаларды бир һаваны,
Јатырдарды бир анда
Инсаны ја һејваны.

Сонра јенә башга бир
Нава чалдығы заман,
Јатмышлары асанча
Ојадарды јухудан.
О гәдәр көзәлди ки,
О сазын ширин сәси,
Ону ешидән кими
Узун илләр хәстәси
Бир анда сағаларды
Тамам һәр бир азардан.
Мусигилә едәрди
Устад дәрләрә дәрман...

Бу сајагла Әфлатун
Сазы ичад едәрәк,
Иши баша чатдырды
Ән әввәл бир алим тәк.
Сонра бәстәкар кими
Чох һавалар јаратды;
Гаршысында гојдуғу
Әсил мәгсәдә чатды.
Өзү чох мәһарәтлә
Саз чалмаг бачарарды,
Онда һәм дәрин билик,
Һәм дә бачарыг варды...

Бир күн алыб сазыны
Әфлатун чөлә кетди;
Орда чыхарыб ону
Јахшы-јахшы көк етди.
Дәјрими бир хәт чәкиб
Орда өз дөврәсинә,
Башлады саз чалмаға.
Чалғынын хош сәсинә
Чөлдә, дағда, мешәдә
Олан бүтүн һејванлар
Тамам јығышыб кәлди:
Көзәл-көјчәк чејранлар,
Әјрипәнчә ајылар,
Хәнчәр дишли габанлар,
Ала көзлү чүјүрләр,
Золаг-золаг пәләнкләр,

Чәпкөз, горхаг довшанлар,
Јыртычылар, нәһәнкләр...
Анчаг нә бир чанавар
Чүјүрә кәч-кәч бахды,
Нә дава-далаш олду,
Нә бир дамчы ган ахды.
Чүјүрлә нәһәнк пәләнк
Елә бил јолдаш олду;
Чејран илә чанавар
Дост олду, гардаш олду.
Һамы севинчлә кәлиб
Чалғынын хош сәсинә,
Һамы јығышды шән-шән
Устадын дөврәсинә.
Әфлатун јатырдычы
Ағыр һаваны чалды;
Бүтүн һејванлар јатды,
Јериндә донуб галды.
Сонра башга бир нава
Чалды, һамы ајылды.
Һејванлар дәстә-дәстә
Чөлә-дүзә јајылды.

Әфлатунун бу јени.
Бачарығы-һүнәри,
Онун сирли сазынын
Тә'сиринин хәбәри
Чох тезликлә јајылды
Һәр бир елә, обаја,
Ахырда кәлди чатды
Пајтахта вә сараја.
Дедиләр ки, Әфлатун
Ичад еләмиш бир саз
Ки, о сазын сирриндән
Һеч баш чыхаран олмаз.
Һаман сазла истәсә,
Инсаны ја һејваны
Бирчә анда јатырдыр,
Ја ојадыр јатаны.
Хәстәләри сағалдыр,
Дәрләрә дәрман верир,
Тагәтдән дүшәнләрә

Гүввә верир, чан верир...
Эрәсту бу хәбәри
Ешидәндә, утанды;
Вахтилә еләдији
Сәһвини инди ганды.
Билди ки, вахтилә о
«Мәнәм-мәнәм!» — дејәркән,
Устады Әфлатуну
Инчитмишдир өзүндән.
О заман сөз демәмиш
Мүәллим шакирдинә;
Амма инди бу сајаг
Она дәрс верир јенә.
Беләликлә елә бил
Она дејир ки:

«Оғул,
Чох «мәнәм, мәнәм!» — демә,
Бир аз ганачаглы ол!
Бил ки, һәлә елмдә
Билмәдијин шеј чохдур.
Елм бир үммандыр ки,
Учу-бучагы јохдур!
Бу саз бирчә дамчыдыр
О түкәнмәз үммандан.
Бачарсан, сән дә дүзәлт,
Кәл, бу сән, бу да мејдан!»
Бунлары дүшүнәрәк
Эрәсту фикрә кетди;
Мүәллиминә һөрмәт
Јеринә һәсәд етди.
Ондан үзр истәјәрәк,
Өјрәнмәк әвәзинә,
Јенә дикбашлыг едиб,
Күвәнди өз-өзүнә.
Чәкилди о сарајда
Хәлвәтә хејли мүддәт,
Кечә-күндүз чалышды,
Чәкди зәһмәт-әзијјәт.
Чох ахтарды сиррини
Бу тә'сирли сәнәтин;
Ахтардыгча көрдү ки,
Тапмаг чәтиндир, чәтин!

Анчаг ел арасында
Белә бир мәсәл дә вар:
«Нә гәдәр чәтин олса,
Ахтаран ахыр тапар!»
Эрәсту да чалышды
Чох-чох ајлар узуну,
Ахырда тапды о да
Кәләфин бир учуну.
Ахыр о да билди ки,
Саз нечә кәлир дилә,
Јатырдыр ја ојадыр
Дилләјәни сәсилә.
О да бир саз гајырды;
Бир күн јола дүзәлди.
Чөлдә сазын сәсинә
Һејванлар бир-бир кәлди.
Эрәсту да јатырдан
Ағыр бир һава чалды;
Јатды бүтүн һејванлар,
Донуб јериндә галды.
Сонра ојатмаг үчүн
Сазы чалды нә гәдәр,
Һејванлар өлү кими
Галыб тәрпәнмәдиләр.
Сазы һәр чүр көкләди,
Һава чалды һәр сајаг,
Һејванлар јерләриндән
Тәрпәнмәдиләр анчаг...
Ахыр Эрәсту өзү
Мә'тәл галды бу ишә,
Ачизлијини билди,
Дүшдү јаман тәшвишә...
Гоча мүәллимини
Салды бурда јадына,
Билди ки, о чатачаг
Јенә онун дадына.

Кәлди өз устадыннан
Јалварыб үзр истәди:
— Сәндән дәрс өјрәнмәјә
Кәлмишәм јенә... — деди, —
Һәр бир шеји тапмышам,

Бир шеј галыб, устадым,
Билмирәм јатанлары
Мән нә сајаг ојадым?
Сазы нечә көкләјим,
Нечә чалым һаваны
Ки, ојадым јухудан
Јатырдығым һејваны?

Әфлатун деди:

— Оғул,

Бир шеји дә дејим, бил:
Һүнәр јалныз јатырмаг
Вә ја ојатмаг дејил!
Сазын әсил һүнәри
Будур ки, јол азана
Дүзкүн јолу көстәрир.
Будур, өзүн бахсана:
Сән бир заман сарајда
Күј салыб «мән-мән! — дедин, —
Һәр ким һәр нә билирсә,
Өјрәниб мәнән!..» — дедин.
Саз сәнә көстәрди ки,
Ловғалыға күвәнсән,
Бирчә сазын өнүндә
Мат галарсан бир күн сән!
Инди ки, дүзкүн јолу
Тапыб кәлибсән јенә,
Кедәк, сазын сиррини
Өјрәдим, оғул, сәнә...

Онлар чөлә кетдиләр,
Әфлатун сазы алды;
Һејванлары чағыран
Көзәл һаваны чалды.
Чөлдә, дағда мешәдә
Олан бүтүн һејванлар
Тамам ахышыб кәлди:
Көзәл-көјчәк чејранлар,
Әјрипәнчә ајылар,
Хәнчәр дишли габанлар,
Ала көзлү чүјүрләр,
Золаг-золаг пәләнкләр,

Чәпкөз, горхаг довшанлар,
Јыртычылар, нәһәнкләр...
Һамысы һејран галыб
Чалғынын хош сәсинә,
Јығылдылар бир анда
Онларын дөврәсинә...
Әфлатун јатырдычы
Ағыр һаваны чалды;
Бүтүн һејванлар јатды,
Јериндә донуб галды...
Сонра башга бир һава
Чалды сазда о уstad,
Әрәстунун өзү дә
Хор-хор јатды о саат.
Башга бир һава чалды
Әрәсту јатан заман,
Бүтүн јатмыш һејванлар
Ојандылар јухудан.
Сонра да бир өзкә шеј
Чалды сазда, бу анда
Әрәсту саз сәсинә
Јухудан ојананда,
Көрдү ки, ајылмышдыр
Бүтүн јатмыш һејванлар,
Анчаг билмәди, нечә
Олду, ајылды онлар.
Бу һалын гаршысында
О, мат галыб дајанды;
Устадынын нә демәк
Истәдијини ганды.
Баша дүшдү ки, уstad
Сазын сиррини белә
Кизлин сахлајыб ондан,
Ачмаг истәмир һәлә...

Әрәсту һејран-һејран,
Динмәдән, данышмадан,
Бахды өз устадына.
Салараг өз јадына
Сарај һәнкамәсини,
Өзүндән демәсини, —
Өз нөгсаныны ганды,

Устадындан утанды...
Эфлатун күлө-күлө,
Сазыны алды элө,
Деди:

— Оғул, гулаг ас,
Гој бу сирри десин саз!

Симләри чәкди зилә,
Саз белә кәлди дилә:

«Елм дәрјадыр, кир, үз!
Даим ахтар, тап өјрән!
Чәһд елә кечә-күндүз,
Даим ахтар, тап, өјрән!

Һеч заман ловғаланма,
Даим ахтар, тап, өјрән!
Һеч кәсә архаланма,
Даим ахтар, тап, өјрән!

Нә гәдәр чох билсән дә,
Даим ахтар, тап, өјрән!
Һәр сирр сәндәдир, сәндә!
Даим ахтар, тап, өјрән!»

1954

ОВЧУ ЕЛИШЛӘ ГОЧАГ АЛТӘКИН НАҒЫЛЛАРЫ

Арыларла ајылар

Јаз нағылы

Јазда мешә нә гәшәнкдир!
Бүлбүл учур будаг-будаг,
Күлдән-күлә гонур ары,
Јер дә, көј дә рәнкбәрәнкдир:
Көј, гырмызы, јашыл, сары...

Бир ағачда чичәкләр вар, —
Јени јағмыш гар тәк дүмағ;
Бир ағачда — шух чәһрајы,
Бири — ала, золаг-золаг...

Ағачлар вар, — тәпәсини
Көрмәк олмур, дүшүр папаг.
Ағачлар вар, — алты сәрин,
Далда, кәлкә, јекә отаг.

Будаглар вар, — галын, назик;
Будаглар вар, — гоша, һача.
Боз дәләләр һоппанырлар
Бу ағачдан о ағача.

Һарадаса, тагга-тагла
Ағачдәлән ағач дәлир.

Һарадаса, гуггу өтүр,
Өзү јохдур, сәси кәлир.

Јарпагларын арасындан
Көј көрүнүр мина кими.
Нахыш-нахыш булудларын
Шәкли суда ајна кими.

Бир будагда шанапипик
Дарағыны ачыр-јумур.
Гаратојуг бир чүчүнүн
Архасынча јаман чумур.

Јуваларда бала гушлар
Һәрә бир чүр чивилдәјир;
Ата-ана дән кәтирир,
Көрпәләр дә алыр-јејир.

Ағачларын арасындан
Сулар ахыр шырһашырла.
Елә бил ки, бәрк тәләсир,
Һара исә гачышырлар...

Бир талада ана-бала,
Бир чүт чүјүр кәзир гоша...
Нә көзәлдир јазда мешә!
Тамашадыр, лап тамаша...

Вај!.. Нә олду?..
Бирдән-бирә
Һамы сусду, кәсилди сәс.
Өтүшмәләр, мәләшмәләр,
Чивилтиләр нә олду бәс?

Узунгујруг бир гырговул
Фишәнк кими галхды колдан;
Будағына гонду
уҗа бир ағачын.
Гаггылдады:
— Гачын! Гачын!

Сағсағанлар ағачларын
тәпәсилә уҗа-уҗа,
Һарај чәкиб чыгырдылар:
— Дүшмән кәлир! Гач-һа!.. Гач-һа!..
Сыгырчынлар дәстә-дәстә
Һәрләндиләр
Дүшмән кәлән јерин үстә.
Чыгырдылар:
— Сусун! Сусун!..

Ана-бала бир чүт чүјүр
Тез коллара сохулдулар.
Ағачларын арасында
Көздән итиб, јох олдулар.

Гачан гачды, сусан сусду;
Нә бир сәс вар, нә бир нәфәс...
Өтүшмәләр, мәләшмәләр,
Чивилтиләр нә олду бәс?
Нә олду бәс?..

Узагдакы јолдашындан
Хәбәр алды ағачдәлән:
— Туг-туг-туг-туг...

Кимдир кәлән?

Кимдир кәлән?

Чаваб кәлди:

— Тиг-таг, тиг-таг...

Бир бах, бир бах:
Ағачлары гыра-гыра,
Чичәкләри эзә-эзә,
Одур кәлир,
Сәрхош кими кәзә-кәзә,
Топал дајы,
Јекәгарын, јекә ајы!.. ✓

Үч ај гышы јувасында
Өз пәнчәсини сормушдур.
Инди күнүн истисиндән
Гызышмышдыр, гудурмушдур...
Кәлиб чыхды о талаја,
Јери ешди, колу гырды;

Бурнуну һәр јерә сохуб,
Јемәјә шеј ахтарырды:
Јумурталы гуш јувасы,
Ја бала гуш,
Ја да көрпә чүјүр, довшан...
тапса әкәр,
Нечә јејәр! Нечә јејәр!..

Ахыр о бир јува тапды.
Анчаг, һајыф!..

Јува бошду.
Гырговулун балалары
Тәзә дирчәлмиш, учмушду.
Јумуртанын габыглары
Пај галмышды ајы хана.
Бош јуваны әзиб кечди
Донгулдана-донгулдана.
Сонра кәлиб чүјүрләрин
Отладығы јерә бахды;
Әмлик бала ији дујду,
Лап ағзынын сују ахды.
Нә гырговул јумуртасы,
Нә дә сүтүл әмлик эти
Галмамышды ајы хана.
Саға бахды, сола бахды,
Бахды, галды јана-јана...

Бирдән онун лап јанындан:
— Выз-з-з! — едиб бир ары кечди.
Буну көрчәк бәрк севинди,
Ајы белә фикирләшди:
— Аһа... һарда ары варса,
Демәк орда бал да олар...
Һарда да бал олса,
Мәним бајрамымдыр

гарным доллар!..
Белә дејиб, һаман саат
Арынын ардыңча гачды:
Ары учду,
ајы гачды;
Ары учду,
ајы гачды,

Ары учду,
ајы гачды,
Бирдән ары ағачларын
үстдән ашды.
Ары көздән итән кими,
ајы чашды.
Неч билмәди нечә етсин:
Саға кетсин?
Сола кетсин?

Һәр тәрәфи о јохлады,
Бурнуну һәр јана тутуб,
чоһ гохлады.
Бал јадына дүшдү онун,
Лап ағзынын сују ахды.
Јерә бахды,
Көјә бахды,
Бахды галды јана-јана,
Донгулдана-донгулдана...

Бирдән јенә лап јанындан:
— Выз-з-з!.. -- едиб бир ары учду:

Ары учду,
ајы гачды;
Ары учду,
ајы гачды;
Ары учду,
ајы гачды;
Ахыр кәлиб јетишдиләр
Аллы-күллү бир чәмәнә.
Ары учуб көздән итди;
Ајы чашыб галды јенә...
Бахды саға, бахды сола,
Көрдү һәр јан рәнк-рәнк чичәк.
Чичәкләрин үзәриндә
Зәр ганадлы мин кәпәнәк.
Арылар да дәстә-дәстә
Гонур чичәкләрин үстә;
Ширә чәкиб һәр бир ары
Учур бирбаш...
— Һара?.. Һара?..
— Одур, бир тәпәјә сары...
Ора бахды ачкөз ајы;

Бахды көрдү:
— Ај чан! Ај чан! —
О гадәр чох пәтәк вар ки...
Өзләри дә
Чәркә-чәркә, рәнкбәрәнкдир...
Көј, гырмызы, јашыл, сары...

Ачкөз ајы
Чичәкләри эзә-эзә,
Кол-будағы гыра-гыра,
Нәрилдәјә-нәрилдәјә,
чумду ора...

Горхусундан гушлар гачды,
Јох олдулар кәпәнәкләр.
Бүзүшдүләр, јумулдулар
Гәшәнк күлләр, шух чичәкләр...

Арыларын гошунлары
Булуд кими дәстә-дәстә
Нәрләндиләр вызһавызла
Ајы ханын башы үстә.
Бу дәстәдән
Ајрылды бир јекә ары,
Кәлди дүмдүз она сары.
Ары деди:
— Выз! Выз! Выз! Выз!
Рәдд ол бурдан, ај инсафсыз!
Кечә-күндүз
Әлләширик биз һамымыз...
Јува бизим,
бала бизим,
бал бизимдир!..
Рәдд ол бурдан, ај инсафсыз!
Јохса сәни өлдүрәрик,
Әлбир олуб биз һамымыз!..

Ајы күлдү, деди:
— Гаһ-гаһ!
Бир бунларын бојуна бах!
Бир үфүрсәм,
Јүзүнүзү јел апарар!

Бир түпүрсәм,
Јүзүнүзү сел апарар!..

Ары деди:
— Зорбалыг бир һүнәр дејил!
Ајы деди:
— Чох данышма, һәддини бил!
Ары деди:
— Бизимкидир бу бал, пәтәк!
Ајы деди.
— Мән дојунча јејәм кәрәк!
Ары деди.
— Вермәрик биз!
Ајы деди:
— Көрәрсиниз!..
Ары деди,
ајы деди,
Ары деди,
ајы деди...

Иш бөјүдү, дава дүшдү:
Арыларын гошунлары
Дөрд бир јандан төкүлмүшдү.
Бири санчды гулағыны,
Бири саллаг додағыны,
Долушдулар көзләринә,
Дарашдылар һәр јеринә.
Ајы ханын башы шишди.
Көзү шишди, гашы шишди.
Һәр јери од тутду-јанды,
Нәрилдәди, донгулданды...
Ачыгланды ајы хан да
Пәнчәсилә, тәлијилә
Гырхын эзди һәр вуранда...
Анчаг јенә бачармады, —
Арылар бәрк вурушандыр!
Ајы көрдү иш јамандыр, —
Ахыр гачды...

Гачды-гачды,
Көзү јахшы көрмәјирди,
јолу чашды.
Бир тәпәдән башы үстә

Жумаланды-жумаланды,
бирдән ашды,
дүшдү чаја...

Чај да нә чај:

Жаман дәрин.

Гыраглары дик-дик гаја...
Әзилди гол-габырғасы,
Палчыг долду үз-көзүнә;
Анчаг судан сәринләди,
Бир азча кәлди өзүнә.
Ачкөз ајы
Ахыр үзүб бир сајагла
Өлүм-зүлүм кечди чајы...
Ганы, сују аха-аха,
Дурду орда, алтдан-алтдан
Пәтәкләрә баха-баха...
Гулағындан кәсилмәмиш
Арыларын вызылтысы,
Бәдәниндән чәкилмәмиш
Жараларын сызылтысы, —
Мырылдана-мырылдана,
О дырмашды дик јухары...
Буну көрчәк,
Пәтәкләрин арылары
Төкүлүшдү һәр бир јандан,
Дава јенә гызды јаман...

Бунлар бурда вурушсунлар
Инди сизә дејим кимдән, —
Елсәвәрлә Ајтәкиндән:

Гочаг Ајтәк, овчу Елиш
Доғма бачы-гардашдылар
Бир-биринә чох меһрибан, ✓
Чох да јахшы јолдашдылар.
Овчу Елиш ов едәрди,
Гышда өрдәк, газ вурарды.
Ачкөз овчу дејилди о,
Чох вурмазды, аз вурарды.
Амма јазда гәрујарды

Кәкликләри, турачлары.
Бәсләјәрди, артырарды
Биткиләри, ағачлары.
Ајтәкин дә она көмәк ✓
еләјәрди.

✓ Һәр јери гар бүрүјәндә,
Ач гушларчын гышда онлар
Дәнлик гурар,
Јазда евчик тикәрдиләр.
Јолдашларла әлбир олуб,
Һәјәтдә бағ-бағча салар,
Күл-чичәк дә әкәрдиләр.
Биркә ова чыхардылар.
Гышда гуш да вурардылар.
Амма јазда, јәјда, һәр вахт
Зијан верән гурд-гушлары,
Чаггаллары, гузғунлары
гырардылар...

Овчу Елиш, гочаг Ајтәк
Чыхмышдылар бу күн ова.
Жирмишдиләр бу мешәјә
Түлкү-чаггал гова-гова.
Јанларынча ов туласы,
Зирәк Чапал бәрк јүјүрүр.
Түлкү-чаггал көрән кими,
Гачыр-говур, бәркдән һүрүр.

Аһа!.. Бирдән бир гырговул
Пырылтыјла галхды колдан.
Елиш гапыб гүфәнкини
Гырговулу алды нишан.
Анчаг Ајтәк итәләди
Тез түфәнкин лүләсиндән;
Гуш саламат учду-кетди,
Амма азча
Горхду түфәнкин сәсиндән...

Елиш бәркдән ачыгланды:
— Нејләјирсән, ај гыз, јаваш!

Ајтәк деди:

— Бәс сән өзүн

Нејләјирсән,
овчу гардаш!

Сән овчусан ја гушгыран?

Јазда гушу вурарлармы?

Балалара дән кәтирән

Гушу вурмаг һеч олармы?

Елиш деди:

— Јахшы, бәсдир!

Бу нә овдур?

Вурма ону, вурма буну!..

— Јох, гардашым, вурмаг олар:

Вур чаггалы, вур гузғуну...

Онлар јува дағыдандыр;

Балалары јејир онлар.

Ачкөзләри, гулдурлары

Јаз-гыш, һәр вахт вурмаг олар!..

Елиш деди:

— Сөзүн дүзү,

гырговулу

Истәмирдим вурам мән дә.

Түфәнк өзү

она сары

Дөндү, гушу мән көрәндә...

Ајтәк деди:

— Һә, бах, белә!..

Бир дә көрмә һеч белә иш.

Һамы сәнә јахшы десин;

Овчу Елиш, овчу Елиш!

Бирдән назик бир сәс кәлди:

— Овчу Елиш! Овчу Елиш!..

Елиш бахды саға-сола;

Һеч кәс јохду...

Назик бир сәс чағырырды:

— Овчу Елиш! Овчу Елиш!.. —

Бу ким ола?!

Елиш деди:

— Бачым, Ајтәк!

— Һә, гардашым?

— Ешитдинми?

— Нәји?

— Сәси!

— Нә сәс?

— Мәни чағырырлар!..

Һәр икиси

Дөндү бахды саға-сола...

Һеч кәс јохду...

Бу ким ола?!

Бир сәс кәлди:

— Мәнәм, мәнәм!..

Бах, бурдајам, лап јахында,

Лап овчунун папағында... —

Ајтәк бахды она сары,

Көрдү гонуб Елсевәрин

Папағына бир көк ары...

Ону көстәрә-көстәрә,

Ајтәк деди Елсевәрә:

— Елиш, ары!

Елиш гапды папағыны,

чырпды јерә...

Ары учуб овчуларын

Башы үстә,

Јенә дөврә вура-вура,

Белә деди овчулара:

— Ај овчулар! Ај овчулар!

Гулаг асын, бир сөзүм вар:

Мәнә тохунап олмаса,

Мән һеч бир кәси санчмарам.

Мәним адам инчитмәклә

јохдур арам.

Адам санчмаг дејил пешәм...

Бир дә бура

Мән санчмаға кәлмәмишәм.

Ај овчулар! Ај овчулар!

Гулаг асын, бир сөзүм вар:

Бир ајы вар бу мешәдә;

Дојмаг билмир гарны, көзү.
Нә раст кәлсә, басыр-јејир,
Гара едиб күнүмүзү.
Бах, бу саат јувамызы
Алт-үст едир;
Баламыз да,
Балымыз да,
Јувамыз да әлдән кедир...
Аман, аман, ај овчулар!
Ај овчулар, бизә көмәк!..

Елиш деди:
— Сизә көмәк?
Ајтәк деди:
— Тез ол кедәк!
— Кедәк!
— Кедәк!
— Көмәк едәк!..
— Гара кедәк?
— Нечә едәк?..

Ары деди:
— Мән учурам.
Архамча сиз гачын, кәлин
јејин-јејин!..

Ары учду,
онлар гачды;
Ары учду,
онлар гачды;
Ары учду,
онлар гачды...

Ары учсун, онлар гачсын...
Инди сизә хәбәр һардан?
Арыларла, ајылардан...
— Арыларла, ајылардан?
Ахы ајы тәкди бајаг?
— Дүздүр, бајаг тәкди... анчаг
Биз мешәдән,

Елсевәрлә, Ајтәкиндән
даньшанда,
Һаман ајы
Өлүм-зүлүм кечиб чајы,
Дик тәпәни дырмашанда,
Бәркдән-бәркдән бағырмышды,
Балаларын чағырмышды:
— Һеј, балалар! Һеј, балалар!
Кәлин бура! Кәлин бура!
Бал вар! Бал вар!
Бол-бол бал вар!
Үч баласы ешитмишди,
Онун јанына кетмишди...
Инди орда дөрддүр ајы:
Бири ата, үчү бала;
Һамы һүчүм едиб бала...
Әл чәкмирләр арылар да.
Ики тәрәф бәрк вурушур...

Бахын, будур:
Балаларын
Јаралары кизилдәјир.
Пәнчәсини
Тәпәсинә чырпа-чырпа,
Онлар гачыр, зинкилдәјир...
Амма јекә ајы бирдән
Јекә бир даш гапыб јердән,
Чырпды ону бир пәтәјә.
Пәтәк сынды, дағылды бал.
Гапды јердән јенә дашы,
Пәтәкләри о далбадал
вурду-јыхды.

Елә бу вахт
Овчу Елиш, гочаг Ајтәк
кәлиб чыхды.

Ајтәк деди:
— Елиш, тез ол,
Түфәнкини, тез ол, долдур,
Тез ол, јекә ајыны вур!

— Данг! Данг!..
Бирдән ики күллә

Белә дежиб бош-бошуна
Өжүнүрдү Жумаг, Дүмаг.
Анчаг Жумшаг көрдүжүнү —
Билдијини сөйлөјөнди.
Бу сөзләрә гулаг асыб,
Жумшаг күлдү, белә деди:
— Ен, нә пајыз, нә сојуг гыш,
Нә гар, нә дә буз олајды,
Инди бурда гыпгырмызы
Бир сәрин гарпыз олајды!
— Гарпыз!
— Гарпыз!.. — дејә-дејә
Ағызлары дада кәлди.
Бир нечә күн бундан габаг
Једикләри јада кәлди.
— Гарпыз!
— Гарпыз!.. — дејә-дејә
Ана довшан да јухуда
Додағыны јалајырды.
Јухуда көрүрдү о да;
Көрүрдү бир јекә бостан,
Нә бостанчы, нә көпәк вар.
Она бахыр күлә-күлә
Көј кәликләр, шамамалар.
Тәрпәдир боз саггалыны
Гарғыдалы «Бујур!» — дејир.
Күнәбахан шух ләчәкли,
Дик башыны она әјир.
Говун, гарпыз, хијар тағы
Дүшүб онун ајағына,
О јалварыр, бу јалварыр,
Кечир солуна-сағына.
Тутур онун габағына
Һәр бир тағ өз мејвәсини,
Бир ағыздан охујурлар
«Хош кәлмисән!» — нәғмәсини:

«Хош кәлмисән бу бостана,
Сән, ај довшан, хош кәлмисән!
Бәс торбан, харалын һаны?
Нијә әлибош кәлмисән?
Хош кәлмисән!

Је, дәр, апар!
Бујур, кәл дәр, ај Тајгулаг!
Гурбан сәнә ширин кәли
Халлы хијар, баллы гә?
Сәрин гарпыз,
Ширин гарпыз...»

— Гарпыз!..
— Гарпыз!.. — дејә-дејә
Ана довшан өз сәсинә
Күлүмсүнә-күлүмсүнә
Ајылды ширин јухудан...
Бахды көрдү:
Бостан һаны?..
Һаман колдур, һаман јува,
Күн учалыб,
Әввәлкиндән
Бир аз да бәрк гызыб һава.
Балалары јербәјердән
Ағлашырлар:
— Ана, гарпыз!
Бу истидә сусузлугдан
Галдыг јана-јана, гарпыз!
— Ана, гарпыз!..
— Ана, гарпыз!..
— Ана, гарпыз!..
— Ана, гарпыз!..

Ана довшан фикрә кетди,
Дырнағыјла гуму ешди;
Рәһми кәлди балалара,
Ахыр белә фикирләшди:
«Јухудақы о бостаны
Көрмүшәм мән доғрудан да.
Өзү дә чох узаг дејил,
Лап бурдадыр, бу јахында.
Инди һава бәрк истидир;
Бостанчы да јатыб јәгин...
Көпәји дә јатмыш олар...
Дад әлиндән о көпәјин!..»

Чаванлыгда һаман көпәк
Бу бостанда, елә бу вахт

Бир гулағыны гаимышды,
Жазыг галмышды тајгулаг...

Жада салыб һаман күнү,
Довшан кетмәк истәмәди.
Балалары бир ағыздан
Ағлаша-ағлаша деди:
— Ана, гарпыз!..
— Ана, гарпыз!..
— Галдыг јана-јана, гарпыз!..

Балаларын аглашмасы
Дәјди ана үрәјинә.
Белә фикирләшди јенә:
«Јох, гој кедим...

Әкәр көпәк олса ојаг,
Нә олар ки, гој говласын:
Ондан говмаг, мәнән гачмаг...»

Деди:
— Әзиз балаларым,
Кедим, көрүм мән бир тәһәр
Сизә гарпыз тапараммы...
Ишдир, мән кеч кәлсәм әкәр,
Һеч бир јана тәрпәнмәјин!
Бах, бу колун дибиндәки
Отларданча гырпын, јејин!..

Балалары севиндиләр,
Чығырдылар:
— Ај чан, ај чан!
Бизә ширин гарпыз кәтир,
Бизә сәрин гарпыз кәтир,
Сағ ол, сағ ол, ај аначан!..

Ана довшан дөрд бир јана
Баха-баха, јаваш-јаваш
Коллардиби, дүшдү жола
О бостана сары бирбаш...

Азмы кетди, чохму кетди,
Дәрә кечди, тәпә ашды;

Ахыр кәлиб сәс-сәмирсиз
О бостана јахынлашды.
Галын коллуг бир тәпәјә
Чыхды бојлана-бојлана;
Бостанын дөрд дөврәсинә
Бахды бојлана-бојлана...

Бир кәлијә вурду дишдәм,
— Һәлә ширин дејил, — деди.
Хошуна кәлмәди хијар;
Шамаманы бәјәнмәди.
О гарпыздан једи бир аз,
Бу гарпыздан бир аз дадды;
Хошламады һеч бирини,
Өзү-өзүнү алдатды.
Чатды јекә бир гарпыза.
Деди: — Көрүм нәдир дады?
Гарпыза бир дишдәм вурчаг,
Гарпыз бирдән «парт!» партлады.
Көпәк ајылды јухудан:
— һам-һам-һам-һам! —

бәркдән һүрдү.
Бостанчы да бирдән галхыб,
Өз комасына јүјүрдү.
Гапды ордан түфәнкини:
— Һеј, Алабаш, гојма! — деди.
Өзү дә тез нишан алыб,
Тајгулағы од еләди.
— Данг, данг!..

Сачмалар јазыг довшанын
Лап башына јахын кечди,
Дејәсән тај гулағына
Үч-дөрд сачма дејиб дешди.
Довшан көрдү иш јамапдыр,
Дабан алды, јаман гачды:
Көпәк говду,

довшан гачды;
Көпәк говду,
довшан гачды;
Көпәк говду,
довшан гачды;

Гачды, гачды...

Дәрә кечди,
тәпә ашды, —

Бирдән кирди бир коллуға;
Көпәк азды,

јолу чашды.

Довшан гачды,

гачды, гачды...

О јердән чох узаглашды...

Ахыр кәлиб, јорғун-арғып,

Чатды о бир көзәл баға;

Бир ағачын көлкәсиндә

Узанды динчин алмаға.

Бирчә дәнә гарпыз үстә

Аз галмышды кетсин чаны!..

Балалар дүшдү јадына,

Деди:

— Јазыг балаларым,

Галыб инди көзү јолда,

Мән онлара нә апарым?..

Бирдән көрдү бир гәшәнк гыз

Бир ағачдан әнчир дәрир.

Дәрир, дәрир,

Јастылајыр, јастылајыр,

күнә сәрир...

Јаваш-јаваш кәлиб јахын,

Көрдү бурда бостан да вар;

Бостанда да чәркә-чәркә

Нә говунлар, нә гарпызлар!..

Јазыг довшан горха-горха,

Бахды говуна-гарпыза;

Сонра үзүнү чевирди

Әнчир дәриб сәрән гыза.

Деди:

— Ај гыз, ај јахшы гыз!

Гыз бојланыб бахды, анчаг

Көрдү орда һеч ким јохдур.

Јенә дилләнди Тајгулаг:

— Мән бурдајам, бурда, бир бах!

Мәним адым Тајгулагдыр,

Өзүм довшан...

Үч балам вар:

Бири — Јумаг,

Бири — Дүмағ,

Бири — Јумшаг...

Инди онлар

Кол дибиндә сусузлугдан

Јана-јана,

Ағлајырлар јәгин зар-зар:

— Ана... Ана...

Бизә сәрин гарпыз кәтир!

Бизә ширин гарпыз кәтир!..

Јалварырам сәнә, ај гыз,

Нә олар о гарпызлардан

Бирини вер мәнә. ај гыз!..

Гыз көрдү ки, Тајгулағын

Гулағынын ахыр ганы,

Деди:

— Һарда ганадыбсан,

Јазыг, о тај гулағыны?

Довшан данышды

Башына кәләнләри

Она бир-бир.

Гыз деди ки:

— Тез ол көрүм,

Гулағыны бәри кәтир,

Гој јод вурум, тез сағалсын!..

Довшан деди:

— Јох, горхурам,

Горхурам, јод бәрк јандырар.

— Горхма, бир аз јандырса да,

Тез јаранын ганы дурар.

Јохса јаран чирк еләјәр,

Ја да шишәр!

Јазыг, о тај гулағын да

Чүрүјәр, лап тәмиз дүшәр!..

Бир бах, өзүм јод чәкмишәм

Өз әлимә бу күн сәһәр.

Һә, тез ол кәл, бунда нә вар?
Сонра гарпыз верим апар!

Довшан кәлди горха-горха,
Гыз јод чәкди јарасына;
Довшан бир аз уфулдады...
Гыз тағларын арасына
Бахыб деди:

— А Тајгулаг,
Бах, инди кет, бәјәндијин
Гарпызы дәр, тез кәтүр гач!
Тез ол, јазыг балаларын
Кол дибиндә галыблар ач.
Бир дә овдан бош гајыдыб
Елиш јатыр... Инди дурар,
Сәнә төкәр ачығыны,
сәни вурар!..

Довшан кирди тез бостана,
Бир гәшәнкчә гарпыз дәрди,
Гыза «Сағ ол!» — деди, сонра
Она үч јол баш ендирди...

Тајгулаг өз гарпызыны
Гојуб бахды саға-сола;
Футболчутәк кәллә-тәпик
Вура-вура дүшдү јола...

Демәсәм дә јәгин ки, сиз
Билирсиниз о гыз кимди:
Ким олачаг,
әлбәттә ки,
Бизим гочаг Ајтәкинди!

Тајгулаг кетмәкдә олсун...
Инди сизә дејим һардан:
Кол дибиндә гојдугумуз
Һаман јазыг балалардан...

Ана довшан кедән кими,
Балачалар јатды бир аз.

Анчаг һамы јахшы билир
Ач гарына јатмаг олмаз.
Бир дә белә бир мәсәл вар;
Буну һамы билир әзбәр;
Дејәрләр ки:
«Һәр ач тојуг
Јухусунда дары көрәр!»

Јумаг көрдү јухусунда:
Пајыз кәлиб, һава сәрин;
О каһ әзкил, каһ гоз јејир,
Сајы јохдур мејвәләрин...

Дүмағ көрдү кәлибдир гыш,
Јер дә, көј дә, гардыр дүмағ;
Гарны тохдур, әјниндә дә
Чал күркү вар,
башында да
бир чал папаг...

Јумшаг көрдү:
Јаздыр;
јејир
Тәзә кәләм јарпағыны,
Кәләм билиб, бәрк дишләди
Јумағын сағ гулағыны...

— Вај гулағым!.. Вај гулағым!..
Нејләјирсән?.. Аман, аман!..

Јумағын бу чыр сәсинә
Һамы ајылды јухудан.
Көрдүләр ки, нә әзкил вар,
Нә бир мејвә, нә дә кәләм...
Анадан да, гарпыздан да
Һеч бир хәбәр јохдур һәлә...

Јумаг деди:
— Ај ушаглар,
Гарпыз ији кәлир ахы!
Анамыздыр кәлир бәлкә!
Гој тәпәдән мән бир бахым...

Јумшаг деди:
— Јох, јох, олмаз!
Анам дејиб, — тәрпәнмәјин!
Ачсаныз да бу отлардан
Јаваш-јаваш гырпын, јејин...

Орда бир аз отладылар.
Сонра Дүмағ деди:
— Аһа,
Гарпыз ији кәлир ахы!
Анамыздыр јәгин кәлән,
Гојун бир мән бурдан бахым...

Јумшаг деди:
— Олмаз, олмаз!

Јумағ деди:
— Сәнә нә вар!
— Олмаз!
— Олар!
— Олмаз!
— Олар!..

Сөз узанды — далашдылар.
Јумағ, Дүмағ колдан чыхыб
Тәпәјә сары гачдылар...

Демә јазыг балаларын
Көрәчәк күнләри вармыш:
О көрүнән тәпә дејил,
Јатмыш бир ач чанавармыш...

— Аһа!.. —
Дејиб галхды јердән,
Үчүнү дә бирдән тутду;
Дири-дири, бүтөв-бүтөв
Үчүнү дә бирдән удду.
Чыхыб кетди ловға-ловға,
Бығларыны бура-бура;
Гујруғуну гамчы кими
Јанларына вура-вура...

Бир аз кечди, кәлиб чыхды
Јорғун-арғын ана довшан;

Үстү-башы гум, тоз-торпағ,
Үзү-көзү тамам тәр-ган.
Гарпызы да чәкә-чәкә,
Кәлиб чатды һаман кола;
Көрдү јохдур балалары;
Бахды саға, бахды сола.
Елә билди кизләнибләр;
О да гарпызы кизләтди.
Өзү дә тез узаглашыб,
Бир тәпәјә сары кетди.
Ордан деди:

— Кизләтмишәм,
Кәлин тапын!
Һарај-Һарај!..
Ким гарпызы эввәл тауса,
Онундур әи ләззәтли пај!..

Көрдү ки, јох, балалары
Јохдур; кәлмир һеч сәс-сәмир,
Бир дә һарај чәкди, көрдү
Һарајына һеч кәс кәлмир;
Јазыг довшан олду пешман,
Горху дүшдү үрәјинә,
Ағламсына-ағламсына
Онлары сәсләди јенә:

— Балаларым, Јумағ, Дүмағ,
Јумшағ!..
Кәлин, һардасыныз?
Балаларым, бир дилләнин!
Сизә гурбан бу ананыз!..

Көрдү ки, јох, чаваб кәлмир...
Баха-баха һәр бир кола,
Балалары ахтармаға,
Кор-пешман дүзәлди јола...

Кетди, кетди, кетди, кетди...
Бирдән көрдү бир талада
Бир һејван вар:
Јекәгулаг,

әјрибујнуз,
чилинкајағ...

Чыгырды:

— Еј, дајан, кимсэн?
Үч баламы сән јемисән?

Ҳејван деди:

— А Тајгулаг,
Танымырсан мэкәр мәни?
От јејәнлә, эт јејәни
Јахшы таны, јахын кәл, бах!
Бил, чүјүрдүр мәним адым!..

Довшан деди:

— Аһ, ај чүјүр,
Мән һеч сәни танымадым.
Итирмишәм өзүмү мән.
Үч балам кедиб әлимдән...
Раст кәлмәјиб сәнә онлар?
Ајы, чаггал ја чанавар?

Чүјүр деди:

— Бајаг бурдан бир гурд кечди;
Нәсә, јаман чох јемишди,
Ондан билдим... гарны шишди...

— Аман, көјчәк балаларым!.. —
Түкү ипәк балаларым!.. —
Дејә-дејә ана довшан,
Баха-баха һәр бир кола,
Кор-пешман дүзәлди јола...

Кетди, кетди, кетди, кетди...

Бир дә көрдү

Бир чәмәндә

Бир һејван вар, лап дағ кими:

Бәдән јекә, кәллә јекә,

Бујнузлары будаг кими...

Чыгырды:

— Еј, дајан, кимсэн?
Үч баламы сән јемисән?

Ҳејван деди:

— А Тајгулаг,

Танымырсан мэкәр мәни?
От јејәнлә, эт јејәни?
Бил, маралдыр мәним адым...

Довшан деди:

— Аһ, ај марал,
Мән һеч сәни танымадым...
Итирмишәм өзүмү мән,
Үч балам кедиб әлимдән...
Раст кәлмәјиб сәнә онлар?
Чаггал, ајы ја чанавар?

Марал деди:

— Бајаг бурдан бир гурд кечди,
Нәсә, јаман чох јемишди,
Ондан билдим... гарны шишди...

— Аман, көјчәк балаларым!
Түкү ипәк балаларым!.. —
Дејә-дејә ана довшан,
Баха-баха һәр бир кола,
Кор-пешман дүзәлди јола...

Кетди, кетди, кетди, кетди...

Бир дә көрдү

Бир ағачда

Боју чыртдан,

Бир чүр һејван:

Боју бирчә гарыш олар,

Ики гарыш гујруғу вар,

О, дәләни танымады...

Ону көрүб деди дәлә:

— А Тајгулаг,

Һардан белә,

һара белә?

Тајгулаг да чаваб верди:

— Һеч сорушма, чохдур дәрдим,

Итирмишәм өзүмү мән,

Үч балам кедиб әлимдән...

Раст кәлмәјиб сәнә онлар?

Ајы, чаггал ја чанавар?

Дәлә деди:
— Бајаг бурдан бир гурд кечди.
Нәсә, јаман чох јемишди,
Ондан билдим... гарны шишди...

— Аман, көјчөк балаларым!..
Түкү ипәк балаларым!.. —
Дејә-дејә ана довшан,
Лап көр-пешман,
Баха-баха һәр бир кола,
Дүшмәк истәјирди јола...

Дәлә деди:
— А Тајгулаг,
Бәс нејләмәк истәјирсән?
Һара белә?..
Гурду һардан тапачагсан?
Ишдир, ону тапсан әкәр,
О сәни дә басар-јејәр!

Довшан деди:
— Бәс нејләјим?
Дәлә деди:
— Дајан, дајан!..

Бирдән:
— Данг!.. данг!..
Кәлди ики күллә сәси,
Тир-тир әсди һәр икиси.
Ана довшан елә билди
бостанчыдыр,
Истәди тез дуруб гача.
Дәлә деди:
— Гачма, дајан!
Өзү дырмашды агача.
Бахыб деди:
— Овчулардыр;
Јанларында тула да вар...
Кет онлара јалвар-јахар...
Һәр јердә олса чанавар,
тула тапар...

Јазыг довшан горха-горха
Деди:
— Мәни вурмаз онлар?
Дәлә деди:
— Јох, һеч горхма!
Јахшы овчу
Јајда һеч вахт довшан вурмаз!
Анчаг јенә
Сән өзүнү көзлә бир аз.
Онлар ики нәфәрдирләр:
Бири гыздыр, бири оғлан,
бир дә тула...
Мән онлары таныјырам:
Онлар јахшы овчудурлар,
Амма бир балача иш вар:
Һәрдән түфәнк гулаг асмыр
Овчу оғланын сөзүнә,
Һејвана ја гуша сары
Тушланыр өзү-өзүнә...
Она көрә, јаваш-јаваш
Сән әввәл гыза јахынлаш!

Довшан кетди...
Мән демәмиш, билирсиниз,
Јәгин ки, сиз —
Бу јахшы овчулар кимди!
Ким олачаг?
Әлбәттә ки,
Елсәврлә Ајтәкинди,
бир дә Чапал...

Довшан кәлди јаваш-јаваш,
Коларасы, јата-јата,
Ајтәкинә сары бирбаш.
Аз галмышды она чата,
Бирдән Чапал ону көрдү;
Һүрә-һүрә бәрк јүјүрдү.
Елиш ону чаггал билиб,
Тез түфәнки әлә алды,

Жазыг довшан горхусундан
 чашды галды.
Көрдү ки, јох, иш јамандыр,
Тез һоппанды
Ајтәкинин гучағына.
Ајтәкин дә
 гулағына
Бахан кими, тез таныды
 Тажулағы.
Һәлә дә јод гохујурду
 таж гулағы...

Ајтәк горујуб Чапалдан
Гучағында о довшаны,
Деди:
— Горхма, а Тајгулаг,
Һаны балаларын, һаны?..

Бала сөзү ешидәндә,
Көз јашлары боғду ону;
Тез данышды овчулара
Ишин нечә олдуғуну...

Овчу Елиш деди:
— Горхма!
Һарда олса о чанавар,
 Чапал тапар...
— Чапал ахтар! Чапал ахтар!.. —
Дејә-дејә, әлдә түфәнк,
Елсәвәр дүшдү габаға,
Онлар һамы кетди биркә
Чанавары ахтармаға...

Аз кетдиләр, үз кетдиләр,
Дәрә, тәпә, дүз кетдиләр...
Чатдылар бир галын кола,
Чапал гачды саға-сола;
Истәди ки, кирсин, бирдән
Елиш деди:
— Чапал, олмаз!
Фикирләшиб сонра бир аз

Деди:
— Чанавар бурдадыр!
А Тајгулаг, биз кизләнәк,
Сән дә ону алдат, чағыр!..

Кизләндиләр Елиш, Ајтәк;
Чапал синиб јатды јерә.
Довшан кечди тез габаға,
Чанавары чағырмаға:
— Ај ганичән, ај чанавар!..
Үч баламы сән јемисән?

Јувадан сәс кәлди:
 — Нә вар?
Бир әввәл де көрүм кимсән?
Довшан деди:
— Тајгулағам, — ана довшан..
Гурд сәсләнди:
— Мән јемишәм!.. Чох данышсан,
Өзүнү дә парчаларам!..
Јахшы едиб, хош кәлмисән!
Балаларын арыгды чох...
 Өзүн лап көк...

Сәни јесәм,
Онда гарным олар лап тох,
 кефим дә көк...
Довшан деди:
 — Ај једин һа!
Кәл, мән сәни парчаларам!..

Гурд сәсләнди:
 — Аздын даһа!
Кәлдим, дајан!..

Гурд јувадан чыхан кими,
Ајтәк деди:
— Тез, гардашым,
 түфәнкини
 тез ол, долдур!
Башындан вур!
 Башындан вур!..
Елиш атды:

— Даранг! Даранг!..

Ики күллә...

Јаман атды, јаман вурду:
Боша чыхмаз гошалүлә!
Гурдун лап башындан вурду...
Елиш өз ов бычагыны
Чакиб, чанавара сары
Кетди,
Тез гарныны јарды!
Балалары дири-дири
Ону гарнындан чыхарды.

Сонра Елиш чанаварын
Дәрисини тәмиз сојду.
Чәмдәјини бир тәпәнин
Үстә гојду.
Көрсүн ону чанаварлар;
Намы билсин:
Ачкөзләрин, гулдурларын
Ахыры, бах, белә олар!..

Елиш, Ајтәк, Чапал, Јумаг,
Дүмағ, Јумшаг вә Тајгулаг,
Намысы верди әл-әлә,
Охудулар күлә-күлә:
Боз гурдун гарны јыртылды,
Намынын чаны гуртулду!..

Боз бүлбүлүн нәғмәләри

Пајыз нағылы

Јај гуртарды, кәлди пајыз;
Сәһәр-ахшам һава сәрин;
Шух рәнкләри солду бүтүн
Јарпагларын-чичәкләрин.

Сары-гызыл рәнкә чаллы
Чәмәнләр дә, ағачлар да;
Ширәләниб дада кәлди
Алма-армуд ағачларда.

Шеһ дүшәндә үстләринә
Бағ-бағчаларда мејвәләр
Дондурма тәк ширин олуր,
Сәрин олуր сәһәр-сәһәр.

Ајаз дүшүр, күләк әсир;
Көј үзүндә ағыр-ағыр
Гара-боз булудлар кәзир,
Чискин олуր, јағыш јағыр.

Бағчаларда, мешәләрдә
Һәр јер јумшагдыр, нәмишдир;
Санки јерә аллы-күллү
Рәнк-рәнк халча дөшәнмишдир.

Гарангушлар, боз бүлбүлләр
Учур исти өлкәләрә;

Өрдәк, газ, гу, гатар-гатар
Гонаг кәлир бизим јерә.

Бағчаларда боз бүлбүлләр
Дујур гышын нәфәсини;
Кечә-күндүз охујурлар
Бу фәслин сон нәғмәсини...

Овчу Елиш, гочаг Ајтәк,
Пајыз күнү сәһәр-сәһәр,
Јанларышча зирәк Чапал,
Овдан евә кәлирдиләр...
Көрдүләр бир гоча бағбан,
Бечәрир бир бағчабағы;
Памбыг кими сач-саггалы,
Дәмир кими әл-ајағы...
Салам вердиләр гочаја
Һөрмәт илә Елиш, Ајтәк.
Елиш деди:
— Ај әмичан,
Биз дә сизә көмәк едәк!
Гоча бағбан күлүб деди:
— Чох сағ олун, ај гочаглар,
Јох, алдада билмәзсиниз,
Билирәм, кәләјиниз вар...
Елиш деди:
— Јох, әмичан, кәләк нәдир?
Ајтәк деди:
— Әмичан, нә дејирсиниз?
Бағбан деди:
— Мәнә көмәк едә-едә,
Јәгин мәнән бағбанлығы
Өјрәнмәк истәјирсиниз!..
Сөзүм јохдур, един көмәк, —
Анчаг бунун үчүн бир чүт
Кәклик верәсиниз кәрәк!..
Елиш, Ајтәк күлә-күлә
Дедиләр ки:
— Ај әмичан,

Бир чүт нәдир, бујурунуз,
Лап һамысы сизә гурбан!.. —

Дејиб күлүшә-күлүшә,
Киришдиләр онлар ишә:
Әкдиләр бир нечә тәнәк,
Бир нечә чалаг вурдулар,
Ишләдиләр....

Сонра кәлиб
Динчәлмәјә отурдулар.
Гоча бағбан алма-армуд,
Үзүм кәтирди сүфрәјә.
Онлар ширин сәһбәт етди
Мејвәләрдән јејә-јејә...

Ајтәк деди:

— Ај әмичан,
Нә дадлыдыр бу мејвәләр!
— Нијә белә ләззәтлидир? —
Дејиб сорушду Елсәвәр.
Бағбан деди күлә-күлә:
— Јејин, јејин, ај балалар!
Бу тәк мејвә дады дејил,
Бир дә зәһмәтин дады вар!..
Елиш деди:
— Ај әмичан, бу бағы сиз
Тәкчәми бәчәрирсиниз?
Бағбан деди:
— Тәк әлдән сәс чыхмаз, оғул!
Тәкликдә бир фајда јохдур...
Мәктәбиндир бу бөјүк бағ,
Мәним кәнч көмәкчим чохдур...
Анчаг елә бу саат да
Чохдур мәнә көмәк едән.
Диггәт едиб јахшы бахсан,
Өзүн онлары көрәрсән!
Елиш, Ајтәк бојландылар,
Чох бахдылар һәр икиси;
Анчаг бағда көрмәдиләр
Һеч бир кәси...

Бағбан күлә-күлә деди:
— Көрмәдиниз? Бахын ора,
О хырдача арылара...
Онлар бизә бал да верир,
Һәм дә јазда
Чичәкләрә гона-гона,
Кәзир бир-бир ағачлары,
Чичәк тозу
Ашылајыр бундан она...
Бах, бу бағы бечәрмәкдә
Чил сығырчын, сарыкөјнәк,
Гумру, бүлбүл, ағачдәлән —
Һамы мәнә едир көмәк...
Севин, горујун гушлары!
Јахшы билин, ај балалар:
Једијиниз мејвәләрдә
Онларын да зәһмәти вар!..
Одур, бахын о ағачда
Чәһ-чәһ. вуран боз бүлбүлә!
Сәһәр-ахшам севә-севә,
Нәғмә дејир гызылкүлә.
О да бизим ағачларда
Јува гурур...
Балалара јем ахтарыр,
Күндә јүз-јүз чүчү гырыр...
Һаман бүлбүл бу бағчада
Јува гуруб јаздан бәри,
Инди даһа бөјүтмүшдүр,
Учуртмүшдүр көрпәләри.
Һәр күн гонур бу бағчада
Бу вахт уча бир будаға,
Башлајыр өз ширин-көзәл
Нәғмәсини охумаға...

Гоча бағбан, Елиш, Ајтәк
Алма-армуд јејирдиләр,
Бүлбүлүн дә нәғмәсини
Ләззәтлә динләјирдиләр.
Бирдән гушун көзәл сәси
Кәсилди боғулан кими;
Флә бил ки, ширин јердә
Бирдән гопду тарын сими.

Ајтәк көрдү бир јекә леј,
Алды ону чајнағына,
Дик һаваја галхды, аман!..
Ајтәк чығырды учадан:
— Елиш, дур, дур!
Боз бүлбүлү леј апарды!
Гојма, тез ол, дур, леји вур!..

Елиш гапды түфәнкини,
Јаман атды, јаман вурду!
О ганичән гулдур лејин
Лап дүмдүз башындан вурду!..
Бүлбүл дүшдү чајнағындан
Хәзәл олмуш бир јарпаг тәк,
Леј јајылды галды јердә
Чохдан өлмүш јапалаг тәк.

Бачы-гардаш боз бүлбүлү
Ахтардылар, тапмадылар.
Сәсләдиләр тез Чапалы:
— Чапал, ахтар!
— Чапал ахтар!..
Чапал сых бир кола кирди;
Чох вурнухду, чох ахтарды;
Бүлбүлү тапды, кәтирди...

Јазыг бүлбүл ган ичиндә,
Дујулмурду һеч нәфәси,
Ачыр-јумурду ағзыны,
Анчаг һеч чыхмырды сәси.
Балалары гәмли-гәмли
Бојланырды дөрд бир јана,
Ајтәк, Елиш бахырдылар
Үрәкләри јана-јана...

Ајтәк ону јаваш-јаваш
Көтүрдү евә апарды.
Тумарлаја-тумарлаја
Јарасыны јуду, сарыды.
Дамчы-дамчы су ичирди,
Су чиләди үз-көзүнә,
Јазыг бүлбүл јаваш-јаваш

Дирчэлди, кэлди өзүнө.
Һәр күн она өз ағзындан
Дән дә, су да верди Ајтэк;
Гәфәсинин дөврәсинә
Дүздү рәнкбәрәнк күл-чичәк.
Хош һавада бир ағачдан
Асырды о гәфәсини;
Охујурду јаваш-јаваш
Бүлбүл дә өз нәғмәсини.
Балалары, јолдашлары
Јығышырды дөврәсинә;
Гошурдулар сәсләрини
Боз бүлбүлүн хош сәсинә...

Анчаг һава сојудугча,
Бүлбүлләр дә азалырды,
Көчүб кетмәк вахты иди;
Даһа гыша аз галырды...

Бир күн балалары деди:
— Ата, бәс биз нечә едәк?
Сәнсиз јолда гырыларыг,
Ата, кедәк! Ата, кедәк!..

Ата бүлбүл чыхмаг үчүн
Чырпды өзүнү гәфәсә,
Елсәвәрлә, Ајтәкин дә
Ешидиб кәлдиләр сәсә.
Көрдүләр ки, јарасындан
Һәлә ахыр аз-аз ал ган, —
Ајтэк деди:

— А бүлбүлчан,
Һәлә биздә бир аз да гал.
Һәр күн сәнә дән-су верим,
Сағал, јахшы-јахшы сағал!

Балалар да будаглардан
Сәсләндиляр:
— Гал, нә олар?
Гал, атачан, јахшы сағал,
Һәлә ки, хошдур һавалар...

Бүлбүл деди:
— Чарә јохдур,
Бир нечә күн галам кәрәк...
Сонра даһа нечә олса,
кәрәк кедәк!..

Ајтэк деди күлә-күлә
Боз бүлбүлә:
— Нијә белә дарыхырсан?
Бу чөлләрдә нә вар мәкәр?..
Бүлбүл деди:
— Бу сөзләри сөјләмәзсән,
Мән биләни билсән әкәр;
Билирсәнми, күн доғмадан,
Сәһәр-сәһәр мей әсәндә,
Күл-чичәкләр нечә көзәл
Әтир сачыр чөл-чәмәндә!
Билирсәнми, дан гызарыб
Сәһәр-сәһәр шей дүшәндә,
Отлар нечә алмаз кими
Парылдашыр дағ дөшүндә!..
Билирсәнми, ајлы кечә
Јел әсдикчә нарын-нарын,
Нечә көзәл көркәми вар
Көјдә үзән булудларың!..
Билирсәнми, шимшәк чахыб
Курлајанда илдырымлар,
Бир гајанын далдасындан
Сейр етмәјин нә дады вар!..
Мән гәфәсдә галсам әкәр,
Күнүм бәлкә дә хош олар.
Анчаг онда нәғмәләрим
Гуру, дадсыз, бомбош олар!..

Елиш деди боз бүлбүлә:
— А боз бүлбүл, сөјлә нечин
Һәрдән шән-шән кәлир нәғмән?
Һәрдән ох тәк лап адамын
Үрәјини дәлир нәғмән?..
Бүлбүл деди:
— Бу елләрдә
Гызылкүлү шән көрәндә,

Дагда лалә, багда чичәк,
Көј чәмән, күлшән көрәндә,
Сизин кими балалары,
Дејиб-күлүшән көрәндә, —
Үрәкдән шән кәлир нәғмәм!
Севинчлә жүксәлир нәғмәм...

Јад елләрдә, јаз күнүндә
Чән бүрүјәндә дағлары,
Дустагхана тикмәк үчүн
Балталајанда бағлары,
Көзләри јашлы көрәндә
Көрпә-көрпә ушағлары, —
Фәрјад тәк жүксәлир нәғмәм,
Үрәкләри дәлир нәғмәм!..

Бу елләрдә бағ-бағчалар
Салынанда гум чөлүнә;
Батаглығлар чевриләндә
Аллы-күллү гу көлүнә;
Дад верәндә шән нәғмәләр
Инсанларын да көнлүнә, —
Үрәкдән шән кәлир нәғмәм,
Севинчлә жүксәлир нәғмәм!

Орда ағ сачлы әмиләр
Дава-дава ојнајанда;
Өлдүрмәји, дағытмағы
Онлар икидлик сајанда;
Көј чәмәнләр, әлван дүзләр
Од ичиндә гајнајанда;
Булудлардан су јеринә
Аловлу күлләр јағанда;
Булағлардан, чешмәләрдән
Зәһәрли сулар аханда, —
Фәрјад тәк жүксәлир нәғмәм,
Үрәкләри дәлир нәғмәм!..

Аз өмрүмдә јахшы-јаман
Чох көрмүшәм мән дүнјада..
Түлкүләрдән-чаггаллардан
Лыртычы гушлардан, ја да

Бә'зи дачәл ушағлардан
Чәкдијим дүшәндә јада, —
Кан шән-шән жүксәлир нәғмәм,
Кан үрәји дәлир нәғмәм...

Ајтәк деди:
— А бүлбүлчан,
Нә олар ки, бир гәдәр сән
Даныш бизә
Јад елләрдә көрдүјүндән!
Елиш деди:
— Даныш, даныш!
Бүлбүл деди:
— Еһ, балалар,
Көрдүкләрим чохдур мәним,
Нәгл еләсәм узун олар.
Гулаг асын дејим сизә
Буну јалныз,
Нәләр көрдүм мән кедәндә
Бир өлкәдә кечән пајыз:

Кетдик чатдыг бир өлкәјә;
Харабајды һәр бир јери,
Үзүкүләр көрмәдик биз
Бөјүкләри, көрпәләри.
Кәздик...

Кечә олду, гондуг
Бир ағача биз бир тәһәр.
Ајдынлыг бир кечә иди
Нәләр көрдүк, аман нәләр:

Јары учмуш бир дахмачыг;
Даш-кәсәкди сағы-солу,
Һәјәти јох, бағчасы јох,
Бөјрүндә бир тикан колу...
Јанында бир јекә сарај,
Зәр нахышлы башдан-баша;
Рәнк-рәнк бүллур чилчырағлар...
Сарај дејил, бир тамаша!..
Дөврәсиндә јекә бир бағ;
Лумулуглар, хурмалығлар;
Ортада бир бөјүк һовуз,

Ичиндә гызыл балыглар...
Багда вар нә мејвә десән:
Армуд-алма, күлөјшә нар...
Торпаға төкүлүб галыб
Наринкиләр, портахаллар...

Бирдән учуг дахмачыгдан
Бир зарылты ешитдим мән,
Учуб, кола гондум, көрүм
Кимдир белә инилдәјән?
Ҳисли чыраг ишығында
Бир хәстә гыз, бир дә ана...
Жазыг ушаг зарыјырды
Гыздырмадан јана-јана...
— Јандым, ана! Јандым... мәнә
Бир портахал вер, аначан!..
Ана дејир:
— Ахы јохдур,
Портахалы һардан алым?

Анан гурбан!
Ушаг јаныр, сајыглајыр!..
— Ана, јандым!.. бир портахал!..
Жазыг арвад дурду ахыр;
Она ағыр кәлди бу һал...
Чыхды чөлә-јерә дүшмүш
Бир портахалы көтүрдү.
Буну дујуб, һәјәтдәки
Ири көпәк бәркдән һүрдү.
Һәјәтдән бир нөкәр чыхыб
Јахалады о арвады...
— Од ичиндә јаныр балам!.. —
Дејиб јызыг чох јалварды.
Һеч бахмады, нөкәр ону
Һараса чәкди-апарды...
Чох зарыды, чох инләди
Сәһәрәдәк о јазыг гыз:
— Ана, јандым!.. бир портахал!..

Отаг бомбош, Ушаг јалгыз...
Сүбһә јахын сәси батды...
Чыраг сөндү...
Елә билдим јазыг јатды...

Анчаг сәһәр,
Көрдүм адамлар кәлдиләр;
Бүрүдүләр ону аға,
Апардылар
Жазыг гызы басдырмаға...

Елиш деди: — Аһ, јазыг гыз!..
— Аһ, јазыг гыз!.. — деди Ајтәк...
— Бәс далысы?..
— Далысыны даныш көрәк!..
Бүлбүл деди:
— Һаман о күн о сарајда
Ханын оғлуна тој олду.
Тар-каманча, зурна-гавал...
Бөјүк бир мәчлис гурулду.
Ахшамадәк чох једиләр,
Чох ичдиләр, чох чалдылар...
Кечә олду, әлләринә
Ири мәш'әлләр алдылар.
Төкүлдүләр бағ ичинә,
Ахтардылар һәр бир јери;
Тутуб јығдылар кисәјә
Бағдан бүтүн бүлбүлләри.
О кисәдә мән дә вардым;
Бағрымыз лап чатлајырды.
Орда бизи јекә бир әл
Бир-бир тутурду, сајырды.
— Бах, бу көкдүр, бу арыгдыр! —
Дејиб бир-бир јохлајырды.

Ахыр сечиб ајырдылар
Бу сајагла бир-бир бизи;
Долдурдулар бир гәфәсә,
Сахладылар нечәмизи.
Сопра дурду чох јекәбаш
Јекәбурун, јекәчәнә

бир һејвәрә...

Кәрәк ки, хан бу өзүјдү...
Деди: — Мәнә
Јулаг асын, ај ағалар!
Ешитмишик бабалардан:
«Јејәрсән газ әтини.

Көрәрсән ләззәтини!»
Анчаг мәним өз фикрим вар:
Дүз демәјиб һеч бабалар.
Газ да, гу да, гырговул да
Чох көрмүшүк, чох јемишик!
Амма бүлбүл кабабынын
Ләззәтини билмәмишик!
Газ нә шејдир, тоғлу нәдир?
Бунларын гуру ады вар.
Бу күн бүлбүл кабабыны
Јејин, көрүн нә дады вар!..
Бүлбүл әти јејилмәјиб
Мәчлисиндә һеч бир кәсин...

Сонра деди нөкәринә:
— Галан бүлбүлләри кәсин!..
Дөнүб бизә бахды о хан
Деди:
— Бунлары сахласам,
Кәрәк јахшы охусунлар;
Ахы мән дә бүлбүлбазам!..

Сәһәрәдәк һај-күј илә
Кеф чәкдиләр, әјләндиләр.
Көјүн үзү түнд гызарды,
Ачылды бир ганлы сәһәр.

Бүтүн јазыг бүлбүлләрин
Боғазларыны үздүләр,
О хырдача чанларыны
Бир-бир шишләрә дүздүләр.
Чох кечмәди, кабаб кәлди
Бир нечә шиш һәр гонаға.

Хан гәфәсләри кәстәриб
Дурду јенә дә ајаға:
— Инди кәрәк бунлар бизә
Чәһ-чәһ илә нәғмә дејә.
Биз динләјәк бүлбүлләри,
Бүлбүл әти јејә-јејә!..
Хан:
— Охујун!.. — деди бизә;

Биз динмәдик, дилләнмәдик.
О чағырды...
Мән сөјләдим
Лап көзүнүн ичинә дик:
— Бүлбүл әти кабаб олан
Бир мәчлисдә, ај бүлбүлбаз,
Бүлбүлләр нәғмә охумаз!
Хан гудурду, деди: — Үзүн
Бунларын да башларыны!
Әтләрини чәкин шишә,
Гатын өз јолдашларына!
Нөкәр бизә әл атанда,
Хан чығырды:
— Јох, бир арам!
Гоша-гоша бурах, кәрәк
Мән бунлары
Түфәнк илә көјдә вурам!
Гој көрсүнләр гонаглар да
Түфәнк атмаг нечә олар!..

Нөкәр бизи бураханда,
Хан да атды:
— Даранг! Даранг!.. —
Санки јандым,
 аловландым,
Јер-көј башыма доланды.
Нә олду билмәдим даһа...

Ајыланда,
Көрдүм: учуг бир дахмачыг;
Лап азча галыр сабаһа...
Бир кичик гыз басыб мәни
Севә-севә өз бағрына,
Мән дөшүмдән јаралыјам;
Гызын әли батыб гана...
Мән тәрпәшдим, гыз севинди;
Деди: — Ана. диридир, бах!
Мәним гушум сағ галачаг!..
Чох меһрибан бир ушагды
 о гызчығаз...
Мән өзүмә кәлдим бир аз;
Бир нечә күн орда галдым,

О гыз мәнә дән-су верди,
Јаваш-јаваш лап сағалдым.
Гыз мәни бурахыб деди:
— Уч, кет, гушум!..
Учдум-кетдим, кәздим јенә
Кәлдим бу көзәл вәтәнә...

Елиш деди: — А боз бүлбүл,
Бир дә ора кетмә!

Сәни

Јенә вурар гудуз ханлар...

Ајтәк деди:

— А бүлбүлчан,

Кетмә, биздә гал, нә олар!..

Бүлбүл деди:

— Јох, балалар,

Кәрәк кедәм, өлкә-өлкә,

Шәһәр-шәһәр, кәнд-кәнд кәзәм...

Гәфәсдә галсам, кетмәсәм,

Күнүм бәлкә дә хош олар,

Амма онда нәғмәләрим

Говуг кими үстү бәзәк,

бомбош олар!

Чох олуб ки, мән галмышам

Бир нечә күн сусуз-дәнсиз;

Галмамышам, галмарам да,

Бир күн дә күлсүз-чәмәнсиз!..

Ајтәк деди:

— Ај бүлбүлчан,

Јенә ора кедәчәксән?

Елиш деди:

— Јох, доғрудан,

Сөјлә һара кедәчәксән?

Бүлбүл деди:

— Јох, ораны көрдүм даһа,

Бу пајыз да кедәчәјәм

чоҳ узаға:

Һиндә, Чинә...

Бу сөзләри ешидән тәк,

Бир ағыздан Елиш, Ајтәк

Деди севинә-севинә:

— Бах, бу јахшы!..

— Бах, бу көзәл!..

Онда бирчә арзумуз вар:

Бизим елдән о елләрә

Чохлу-чохлу салам апар!

Саламат кет, саламат кәл!

Чох галма һа!.. Тез гајыз кәл!..

Бир нечә күн кәлди-кечди,

Ајрылмаг вахты јетишди.

Елиш, Ајтәк бир күн сәһәр.

Ачдылар шән, үзүкүләр,

Боз бүлбүлүн гәфәсини;

Бүлбүл гонду бир будаға,

Тез башлады охумаға

Сон ајрылыг нәғмәсини:

Чох сағ олун, күл балалар!

Арзунузу

Јетирәрәм мән јеринә,

Чох сағ олун, күл балалар!

Көрүшәрик бир күн јенә.

Һара кетсәм, кәләчәјәм;

Јурдум-јувам бу јерләрдир!

Мән ки, бурда бөјүмүшәм,

Елим-обам бу јерләрдир!

Һара кетсәм, кәләчәјәм;

Кәләчәјәм мән бир сәһәр,

Ганадымда гызыл күнәш,

Үрәјимдә шән нәғмәләр!..

Овчу Елиш овда

Гыш нағылы

Гыш кәлмишди...
Күндән-күнә
Сојумушду бәрк навалар,
Әсир күләк,
Гылынч кими кәсир күләк;
Лопа-лопа јағырды гар.

Һәрдән гопур човғун, боран,
Гардан көрмүрдү көз-көзү.
Елә бил ки, гарын өзү
Азыб јолдан,
Гачыр ора, гачыр бура...
Чашдырыбдыр човғун ону, —
Һеч билмир ки, гачсын һара...

Һәрдән јатыр боран, күләк;
Онда көјдән ағыр-ағыр
Ири, гушбашы гар јағыр.
Елә бил ки, јүз-јүз, мин-мин
Ағ кәпәнәк,
ағыр-ағыр,
сүзә-сүзә,

Гонур уча ағачлара,
Гонур јумру тәпәләрә,
Гонур јерә,
Гонур дүзә...

Күнәш бахыр булудлардан
күлә-күлә,

Ағачларын будағындан
Буз әсылмыш
лүлә-лүлә...
Доғрудан, нә көзәлдир гыш!..

Нә көзәлдир гыш ахшамы:
Галын палтар кејиб һамы;
Ата-ана, оғул-ушаг,
Кәзир һамы дәстә-дәстә,
Памбыг кими ағ вә јумшаг
гарын үстә...

Һәр јер сакит...

Ешидилмир

бир сәс-сәмир...

Анчаг һәрдән орда-бурда
Боз сәрчәләр гары ешир,
Јем ахтарыр, чивилдәшир..

Нә көзәлдир гыш сәһәри:
Кечә кәлиб шахта баба,
Кәзиб-кәзиб һәр бир јери,
Алдым-аддым, гарыш-гарыш...
Онун сојуг нәфәсиндән
Пәнчәрәләр нахыш-нахыш...
Навалчалар
Чәркә-чәркә, гатар-гатар,
Парлаг, буллур сачаг кими
сырсыралар...

Јумшаг гарын үстү назик
Буз бағлајыб гајмаг кими,
Нарын-нарын, сәдәф тоз тәк
јаған гары

Һәрдән әсән сојуг күләк
Каһ совурур,
Каһ да вурур
Адамларын үз-көзүнә,
Нә јандырыр, нә говурур!..

Белә вахта бә'зиләри
Һәлә исти отағында,
Галын јумшаг јатағында
Хәшил јејир,
јејир, јатыр...

Атасына-анасына
 наз да сатыр...
 — Ана, ана, бурнум ахыр...
 — Вај- вај, јенә дә гар јағыр!..
 Бунлар кимдир?
 Намы билир:
 Дәјмәдүшәрләр, горхаглар...
 Амма икидләр, гочаглар
 Белә вахтда
 Чыхыр чөлә, баға, даға,
 Гар үстүндә ојнамаға...
 Кими гартопу ојнајыр;
 Кими сарај тикир гардан;
 Кими хизәклә сүрүшүр
 Бир тәпәдән, лап јухардан..
 Ағаппаг гар ичиндәдир
 Палтарлары, папаглары,
 Алма кими јанаглары
 гыпгырмызы...
 Сечилмир оғланы, гызы...
 Элбәттә ки, нами севәр
 Белә гочаг ушаглары...
 Будур, бахын,
 Кәлин јахын:
 Елиш, Ајтәк: —
 Јанларында бир дәстә дә
 Гочаг ушаг, —
 Миниб кичик хизәкләрә,
 Ојнајырлар, кечди-кечди...
 Одур, енирләр тәпәдән,
 Лап габагдакы Елишди...
 Аһа... Ајтәк ону кечди!
 Елиш нәјәсә илишди...
 Хизәји алтындан гачды,
 Өзү дә мајаллаг ашды...
 Күлүшдүләр, әл чалдылар;
 Деги нами бир ағыздан:
 — Ајтәк өтдү! Ајтәк өтдү!
 — Јох, тәзәдән, јох, тәзәдән! —
 Дејә-дејә, күлә-күлә,

Елиш галхды тез ајаға...
 Гулағына бир сәс кәлди:
 — Га! Га! Га! Га!..
 Елиш тез-тез үст-башындан
 Гар тозуну чырпа-чырпа,
 Булудлара баха-баха,
 Дурду сәсләнән гушлары
 ахтармаға...
 Бир дә көрдү
 Дәстә-дәстә, гатар-гатар
 кечир газлар...
 Нечә газлар:
 Јекә-јекә...
 Учурлар лап ағыр-ағыр,
 Өзләрини
 Чәтинликлә чәкә-чәкә...
 Көк газ ола,
 овчу Елиш!..
 Өзү дә чохдан көрмәмиш..
 Деги:
 — Бу күн нечә олса,
 Кәрәк јәгин ова кедәм,
 Чохдандыр ов етмәмишәм,
 Кәрәк јахшы бир ов едәм!..
 О салмады буну сәсә,
 Бир сөз демәди неч кәсә.
 Кәлди ордан бирбаш евә,
 Чырпды үстүнүн гарыны,
 Кејинди ов палтарыны...
 Әлдә гошалүлә түфәнк,
 Белдә
 Долу гатар фишәнк,
 Башда гулаглы папағы,
 Кәмәрдә ајы бычағы...
 Чыхды нә көрдү:
 Ај аман,
 Нава харабланыб јаман!
 Күләк даһа да бәрк әсир,
 Сојуг гылынч кими кәсир,
 Гушбашы тәк төкүлүр гар,
 Лај-лај кәлир боз булудлар...

Нечә олсун? Кетсин ја јох?
Фикирләшди, дүшүндү чох;
Кимә десә ки, — кәл кедәк! —
Һәрәси бир сөз дејәчәк.
Бири дејәр:
— Чох сојугдур.
Бири дејәр:
— Вахтым јохдур...
Кетди Чапалын јанына,
Деди она:
— Бу вахт ова кедәр адам?
Чапал деди:
— Һам, Һам, Һам, Һам...
— Ајдын де, ганмырам;
— Һам, Һам!
— Аһа, баша дүшдүм тамам:
Јә'ни — кедәк, мән разыјам...
Мән буну да дејәм кәрәк:
Чапал бир сөз билирди тәк,
О да: — Һам-Һам...
Буну да баша дүшәрди
Елиш дә өз билдији тәк.
Буна көрә аралары
Тамам сазды,
Бир-бириндән инчикләри
Һеч олмазды.

Бәли, Чапалын сөзүлә
Чантаны гојду хизәјә,
Архасынча чәкә-чәкә
Елиш дә јола дүзәлди...

О чох јахшы бир оғланды,
Амма бир азча дәчәлди.
Јахшы дүшүнсәјди бир аз,
Биләрди ки, һеч вахт ова
Тәкбашына кетмәк олмаз!
Әлбәттә, хәбәр тутсајды,
Ону һеч Ајтәк гојмазды,
Ајтәк ону тәк гојмазды...

Һәр нә исә, Елиш, Чапал,
Чох чәтинликлә бир тәһәр

Ов јеринә јетишдиләр.

Нә көрдүләр: дәстә-дәстә
Кәлир дүз онларын үстә
Ала өрдәк, —
Јағы бөјрәк-бөјрәк!
Гарабатдаг —
Јағы бардаг-бардаг.
Газ да нә газ,
Дадындан һеч дојмаг олмаз!..
Елиш тез түфәнки долдурду,
Јаман атды, јаман вурду...

Елиш вурду бир-бир јыхды,
Чапал дурду бир-бир јығды.
Елиш вурду јыхды;
Чапал дурду јығды.
Елиш јыхды,
Чапал јығды.

О јыхды,
Бу јығды.

Јыхды,
Јығды...
Елиш јаман бәрк гызышды,
Фишәнкләрин һамысыны
Атыб ахырына чыхды...

Елиш јахшы бир овчујду,
Анчаг дүшүнсәјди бир аз,
Биләрди ки, фишәнкләрин
Һамысыны атмаг олмаз!

Һәр нә исә, олуб-кечиб,
Кәрәк белә олмајајды.
Елиш гајытмаг истәди,
Вурдуғу гушлары сајды:
Он беш өрдәк, он беш дурна,
Дүз он беш дә газ вурмушду...
Истәсәјди чох вурарды,
Анчаг өзү аз вурмушду...
Гуш галмасын бәс о бири овчулара?!

Рзакулизаде Михаил Манаф оглы

ЦВЕТЫ РОДИНЫ МОЕЙ
(Избранные стихи и поэмы)
(На азербайджанском языке)

Азербайджанское
Издательство Детской и Юношеской Литературы
Баку — 1962

